

Република Србија

ПОВЕРНИК ЗА
ЗАШТИТУ
РАВНОПРАВНОСТИ

Скраћени годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину

Скраћени годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину

Скраћени годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину

Београд, мај 2013.

Скраћени годишњи извештај

Повереника за заштиту равноправности за 2012. годину

Уредница

Проф. др Невена Петрушић, повереница за заштиту равноправности

Издавач

Повереник за заштиту равноправности

За издавача

Проф. др Невена Петрушић

Лектура

Еурокионтракт д.о.о, Београд

Дизајн корица

Импрес

Прелом

Удружење грађана „АЛТХЕА“

Штампа

Клик Тим д.о.о.

Тираж

300

Објављивање ове публикације финансира је Делегација ЕУ у Србији кроз ИПА 2011 пројекат “Спровођење антидискриминационих политика у Србији”.

Садржај ове публикације је искључиво одговорност аутора/ауторки и не представља нужно ставове Европске уније.

Сви појмови употребљени у извештају у мушком граматичком
роду обухватају мушки и женски род лица на које се односе

Штапу публикације подржала је Европска унија кроз ИПА 2011 Пројекат „Спровођење антидискриминационих политика у Србији“. Пројекат има за циљ да ојача институционалне капацитете Канцеларије за људска и мањинска права Владе Републике Србије и Повереника за заштиту равноправности у ефикаснијем спровођењу антидискриминационих политика у складу са стандардима и добрим праксама Европске уније.

Пројекат спроводе:

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
Сажети приказ	8
1. Поступање Повереника за заштиту равноправности у спречавању дискриминације и унапређењу равноправности	9
1.1. Поступање по притужбама	12
1.2. Парнице за заштиту од дискриминације	19
1.3. Прекршајни поступци	21
1.4. Кривичне пријаве	22
1.5. Препоруке органима јавне власти	22
1.6. Законодавне иницијативе и мишљења о прописима	23
1.7. Упозорења и саопштења јавности	24
1.8. Успостављање система услуга медијације у оквиру службе Повереника	24
2. Стручна служба и развој институције Повереника за заштиту равноправности	28
3. Стање у остваривању и заштити равноправности и поступање Повереника	31
3.1. Однос грађана према дискриминацији - истраживање јавног мњења	32
3.2. Дискриминација на основу пола и родног идентитета	34
3.3. Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла	38
3.4. Дискриминација на основу инвалидитета	43
3.5. Дискриминација на основу сексуалне оријентације	45
3.6. Дискриминација на основу брачног и породичног статуса	46
3.7. Дискриминација на основу имовног стања	47
3.8. Дискриминација на основу старосног доба	48
3.9. Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама	48
3.10. Дискриминација на основу верских и политичких убеђења	49
3.11. Дискриминација на основу других личних својстава	50
3.12. Област друштвених односа на које се притужбе односе	51
3.12.1. Рад и запошљавање	51
3.12.2. Поступање органа јавне власти	53
3.12.3. Пружање услуга, коришћење објеката и површина	55
3.12.4. Јавно информисање и медији	55
3.12.5. Образовање и стручно усавршавање	56
4. Сарадња и промоција равноправности	57
4.1. Унапређење капацитета организација цивилног друштва за ситуационо тестирање дискриминације	59

5.	Медијско праћење рада Повереника и извештавање о дискриминацији	61
6.	Пројекти	62
7.	Издавачка делатност	65
8.	Извршавање обавеза по Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја	66
9.	Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности	67

УВОДНА РЕЧ

Поштовани народни посланици,
Поштовани читаоци,

Иза нас је још једна година континуираног рада. Током протекле године Повереник за заштиту равноправности наставио је рад на сузбијању дискриминације и настојао је да максимално афирмише принципе равноправности, једнаких могућности и толеранције, доприносећи тиме успостављању вредносног система у коме се различитост људских идентитета прихвата, уважава и разуме као богатство и потенцијал друштвеног развоја. Ово залагање Повереника препознато је и позитивно оцењено и у Извештају Европске комисије о напретку Републике Србије у 2012. години, у којем се наводи да је Повереник за заштиту равноправности био активан на подизању свести о дискриминацији и начинима њеног сузбијања, као и на јачању постојећих механизма за заштиту од дискриминације

У протеклој години деловање Повереника одвијало се у оквиру пет кључних поља. Пре свега, Повереник је, спроводио поступке по притужбама због дискриминације, чији је број током 2012. године повећан за скоро 40% у односу 2011. годину. Повереник је радио на отклањању узрока дискриминације, подизању свести јавности и унапређивању равноправности, на промовисању и повећању своје видљивости и доступности на читавом подручју Србије, као и на унапређивању транспарентности рада.

Скраћени извештај који је пред Вама обухвата период од 1. јануара до 31. децембра 2012. године. У извештају је, на основу расположивих података, описано актуелно стање у области остваривања и заштите равноправности, указано је на најучесталије облике дискриминације, као и на оне области друштвених односа у којима је дискриминација најраширенија.

Надам се да ће овај извештај бити подстицај сви органи јавне власти, у оквиру својих надлежности, у сарадњи са организацијама цивилног друштва и медијима, интензивирају рад на спречавању и сузбијању дискриминације у Србији и изградњи отвореног, толерантног и инклузивног друштва заснованог на људским правима и принципу владавине права, које свима пружа једнаке могућности.

Др Невена Петрушић,
Повереница за заштиту равноправности

Сажети приказ

Током 2012. године Повереник за заштиту равноправности наставио је своје деловање на сузбијању свих видова, облика и случајева дискриминације и унапређивању равноправности, користећи сва своја законска овлашћења.

Током 2012. године Поверенику је упућено 465 притужби, што је за скоро 40% више у односу на 2011. годину. Томе су допринеле активности Повереника на плану информисања грађана о дискриминације и начинима заштите од дискриминације, као и на повећању видљивост институције Повереника. У протеклој години издато је 29 мишљења, 27 мишљења са препоруком, 117 препорука органима јавне власти за предузимање мера ради унапређивања равноправности, као и три мишљења о законима. Покренуто је пет парница за заштиту од дискриминације и издато је 19 упозорења и саопштења.

Међу поднетим притужбама највише је оних у којима се као основ дискриминације наводи инвалидитет, национална припадност/етничко порекло, пол, верска и политичка убеђења, старосно доба, чланство у политичким, синдикалним или другим организацијама, брачни и породични статус и др. Највећи број притужби односио се на дискриминацију у сфери рада и запошљавања, дискриминацију у поступцима пред органима јавне власти, у образовању и стручном оспособљавању, пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина и др.

И у протеклој години релативно је велики број притужби које се одnose на повреде права за које Повереник није надлежан, што показује да грађани још увек нису довољно упознати са појмом дискриминације и са надлежностима Повереника.

Повереник је интензивно је радио на промовисању принципа равноправности и недискриминације, путем предавања и презентација, организовањем промотивних скупова, учешћем на конференцијама, стручним скуповима и округлим столовима организација цивилног друштва. Успостављена је и продубљена сарадња са независним телима и другим државним органима, сродним институцијама у иностранству, међународним организацијама, као и са организацијама цивилног друштва. Повереник је у пуном капацитету остваривао бенефиције које пружа чланство у Европској мрежи тела за равноправност (EQUINET).

Израђен је Стрататешки план развоја Повереника и Комуникациона стратегија са Акционим планом, за период 2012-2014. Започео је рад на успостављању система услуга медијације у оквиру службе Повереника. Спроведено је истраживање јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“, које је омогућило да се сазна колико су грађани

узнати са дискриминацијом, колико је ниво социјалне и етничке дистанце међу појединим друштвеним групама, као и о томе колико је институција Повереника видљива у јавности. Објављено је 11 књига, приручника и брошура. Запослени у стручној служби унапредили су своје професионалне компетенције, а сама институција Повереника постала је видљивија, приступачнија и доступнија.

У протеклом периоду медији су интензивно пратили и извештавали јавност о раду Повереника и преносили његова саопштења, ставове и мишљења.

У 2012. години Поверенику за заштиту равноправности одобрено је 89.471.000,00 динара, а Законом о буџету за 2013. годину за рад Повереника су предвиђена средства у износу од 89.348.000,00 динара.

1. Поступање Повереника за заштиту равноправности у спречавању дискриминације и унапређивању равноправности

Дискриминација, односно, дискриминаторно поступање је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима¹.

Закон о забрани дискриминације прописује преко двадесет личних својстава на основу којих је дискриминација забрањена, али ова листа није коначна, односно, законодавац је оставио могућност да то буде и неко друго лично својство које није изричито набројано у Закону.

Повереник за заштиту равноправности је самосталан, независан и специјализован државни орган, установљен *Законом о забрани дискриминације*² и представља **централно државно тело за борбу против свих облика и видова дискриминације**. Повереница за заштиту равноправности је др **Невена Петрушић**, коју је Народна скупштина Републике Србије изабрала 5. маја 2010. године.

Надлежности Повереника омогућавају да ефикасно и делотворно спречава и штити од дискриминације и доприноси остваривању и унапређивању равноправности:

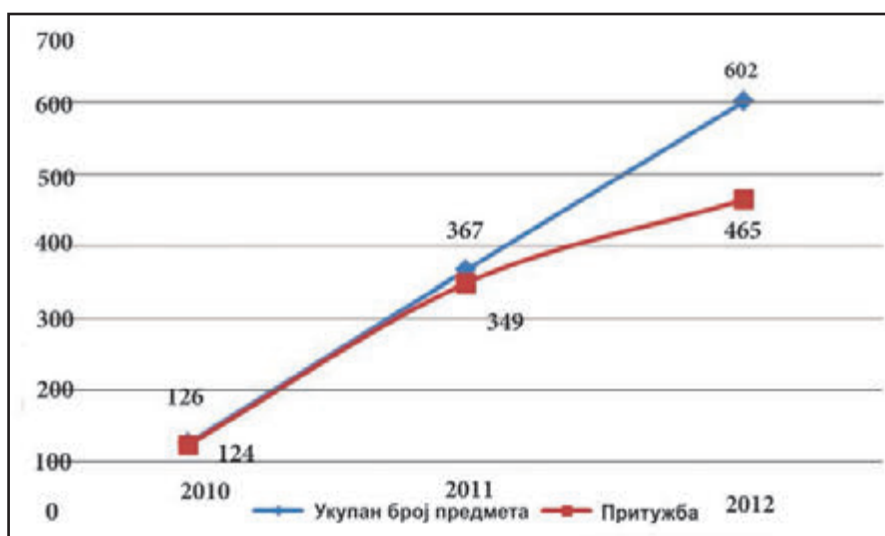
- Поступање по притужбама у случајевима дискриминације лица или групе лица које повезује исто лично својство
- Парнице за заштиту од дискриминације
- Прекршајни поступци
- Препоруке органима јавне власти
- Законодавне иницијативе и мишљења о прописима
- Упозорења и саопштења јавности

¹ Члан 2. ст. 1. т. 1. Закона о забрани дискриминације

² „Службени гласник РС“, бр. 22/09

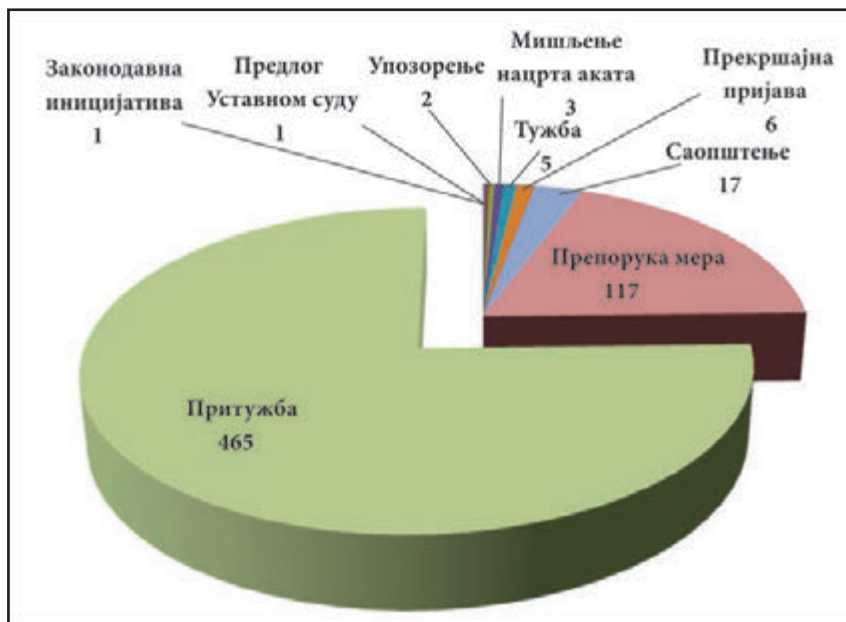
У периоду од 1. јануара до 31. децембра 2012. године **заведена су укупно 602 нова предмета**. Када тај број упоредимо са бројем предмета из претходне две године (2010. година – 124 и 2011. година – 349), можемо да констатујемо знатно повећање броја предмета. Ово повећање је резултат више фактора – великог броја активности, промотивних акција и обилазака градова и општина у Србији у току 2012. године, учешћа у неколико пројеката у партнерству са организацијама цивилног друштва, као и подизања свести међу грађанима о могућностима заштите од дискриминације, што је допринело повећању видљивости институције Повереника за заштиту равноправности.

Графикон: Број предмета по годинама

Од укупног броја нових предмета у 2012. години, 465 су притужбе, 117 препоруке мера за остваривање равноправности, 6 захтеви за покретање прекршајног поступка и 5 тужбе, а у остало спадају мишљења на нацрте аката, законодавна иницијатива, кривична пријава и предлог Уставном суду.

Графикон: Укупан број предмета

1.1 Поступање по притужбама

Једна од основних надлежности Повереника јесте **поступање по притужбама у случајевима дискриминације лица или групе лица које повезује исто лично својство**³. Поступак по притужбама је једноставан, лишен је претераних формалности, потпуно је бесплатан и може трајати највише 90 дана⁴.

Представићемо његове основне кораке:

Корак 1. – Подношење притужбе

Поступак пред Повереником за заштиту равноправности покреће се **подношењем притужбе**. Притужбу може да поднесе свако физичко и правно лице, као и организације које се баве заштитом људских права и друга лица⁵.

³ Чл. 33. 33Д

⁴ Чл. 35. и 39. 33Д

⁵ Чл. 35. 33Д

Притужба треба да садржи: податке о особи која је дискриминисана, податке о ономе за кога се тврди да је извршио дискриминацију, опис самог акта дискриминације, као и доказе, односно, наводе о доказима који се могу употребити да би се доказала истинитост чињеница. Притужба треба да буде потписана, подноси се у писаној и штампаној форми, а може се поднети и путем телефакса, електронском поштом са скенираним поднеском и потписом подносиоца, у електронској форми уз електронски потпис подносиоца, као и усмено на записник. Повереник за заштиту равноправности не поступа по анонимним притужбама.

Корак 2. – Испитивање испуњености услова за поступање

По пријему притужбе најпре се испитује да ли притужба садржи све неопходне елементе да би се по њој могло поступати⁶. Ако је притужба непотпуна, неразумљива или садржи недостатке који онемогућавају поступање, упућује се захтев подносиоцу да отклони недостатке. Уколико подносилац притужбе у остављеном року не отклони недостатке, притужба се одбацује. До одбацивања притужбе долази и кад Повереник утврди да није надлежан да одлучује о наведеној повреди права. У том случају Повереник обавештава подносиоца притужбе о органу који је надлежан за пружање правне заштите.

Повереник **не поступа** по притужби⁷:

- уколико поступак пред судом по истој ствари није већ покренут или правноснажно окончан;
- ако је очигледно да нема повреде права на коју подносилац указује,
- ако је у истој ствари већ поступано а нису понуђени нови докази,
- ако утврди да је због протеча времена од учињене повреде права, немогуће постићи сврху поступања.

Корак 3. – Утврђивање чињеничног стања

Уколико се по притужби може поступити, у даљем поступку утврђује се чињенично стање на основу свих расположивих доказа⁸ и врши цело-вита правна анализа случаја.

⁶ У складу са Законом о забрани дискриминације и Пословником о раду којим је ближе уређен поступак пред Повереником за заштиту равноправности

⁷ Чл. 36. 33Д

⁸ Чл.37. 33Д

Корак 4. – Доношење мишљења

Након спроведеног поступка, Повереник **доноси одлуку у облику мишљења** о томе да ли је извршена дискриминација⁹. Уз мишљење да је извршена дискриминација Повереник за заштиту равноправности издаје и препоруку лицу против кога је поднета притужба. **Препорука** се односи на начине отклањања повреде права, односно, начине отклањања дискриминаторног понашања или неједнаког третмана¹⁰. По добијању препоруке, лице против кога је поднета притужба има рок 30 дана од дана пријема да поступи по препоруци и отклони повреду права и дужно је да поступи по препоруци, као и да о томе обавести Повереника. Уколико се то не догоди, Повереник је овлашћен да донесе решење којим дискриминатору изриче меру опомене и оставља му нови рок од 30 дана за отклањање повреде права. Решење је коначно и против њега није допуштена жалба. Уколико у новом року од 30 дана дискриминатор не отклони повреду права, Повереник за заштиту равноправности о томе обавештава јавност¹¹.

Током 2012. године поднето је **465 притужби**, што показује знатно повећање броја притужби у односу на претходне године.

2010. година	124 притужбе
2011. година	349 притужби
2012. година	465 притужби

С друге стране, број притужби је још увек веома мали имајући у виду степен распрострањености дискриминације у Србији. Разлози за то су многобројни: грађани нису довољно упознати са дискриминацијом, њихови ставови и перцепција дискриминације су на ниском нивоу, а Повереник је недовољно видљив и доступан на читавој територији Србије. Такође, у току 2012. године на многим радионицама, семинарима и трибинама широм Србије запослени у стручној служби Повереника сазнали су, из разговора са грађанима, да многи од њих страхују од виктимизације којој могу бити изложени након пријављивања случаја дискриминације, а такође и да су неповерљиви према институцијама које се баве заштитом права.

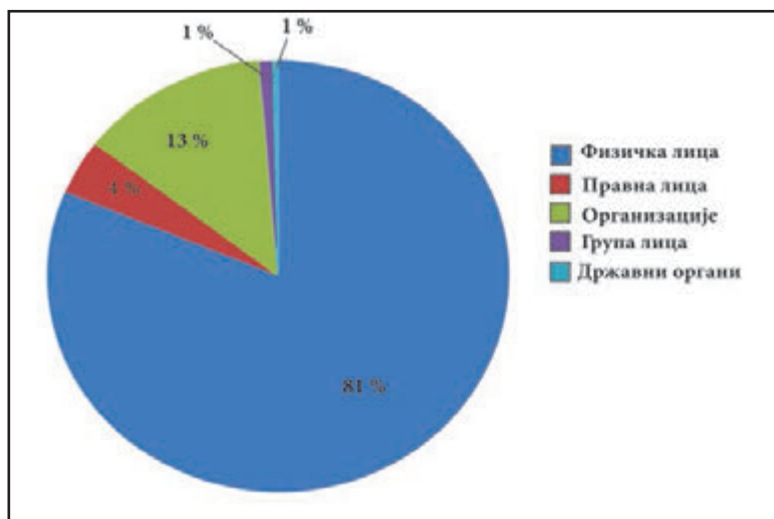
Током 2012. године **највећи број притужби поднела су физичка лица** – укупно 381 притужбу (81,4%). Правна лица су поднела 81 притужбу (17,3%), групе лица су поднеле 4 притужбе (0,9%) и државни органи 2 (0,4%). У групи правних лица, предњаче организације цивилног друштва са поднете 62 притужбе (13,2%).

⁹ Чл. 39. ст. 1. 33Д

¹⁰ Чл. 39. ст. 2. 33Д

¹¹ Чл. 40. 33Д

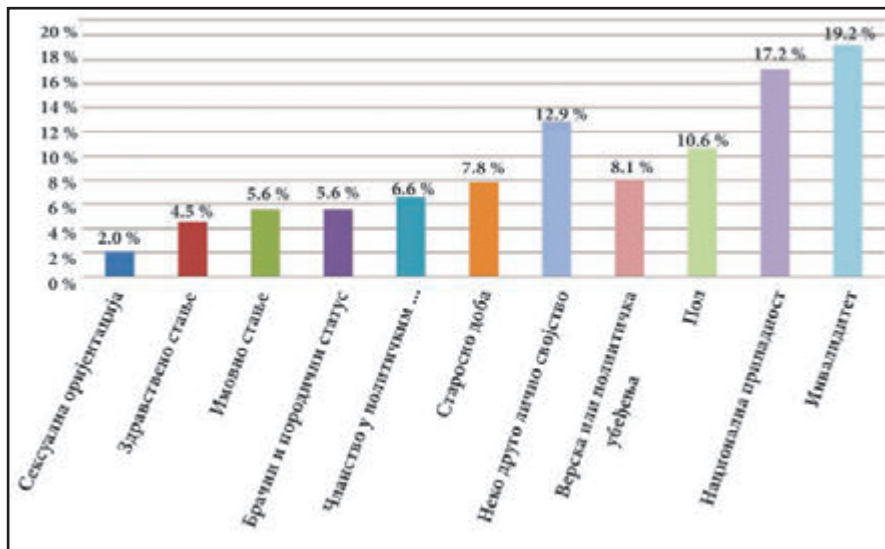
Графикон: Подносиоци притужби

Од укупног броја притужби које су поднела физичка лица, жене су поднеле 157 притужби (41,2%), а мушкарци 222 (58,3%), док за две притужбе које су поднете није познат пол подносиоца (0,5%).

У 2012. години 76 притужби односило се на дискриминацију на основу инвалидитета, 68 на основу националне припадности или етничког порекла, 42 на основу пола притужбе, 32 на основу верских и политичких убеђења. На основу старосног доба поднета је 31 притужба, на основу чланства у политичким, синдикалним или другим организацијама 26, на основу брачног и породичног статуса 22, на основу имовног стања 22, на основу здравственог стања 18 и на основу сексуалне оријентације 8. Без наведеног основа дискриминације поднето је 145 притужби.

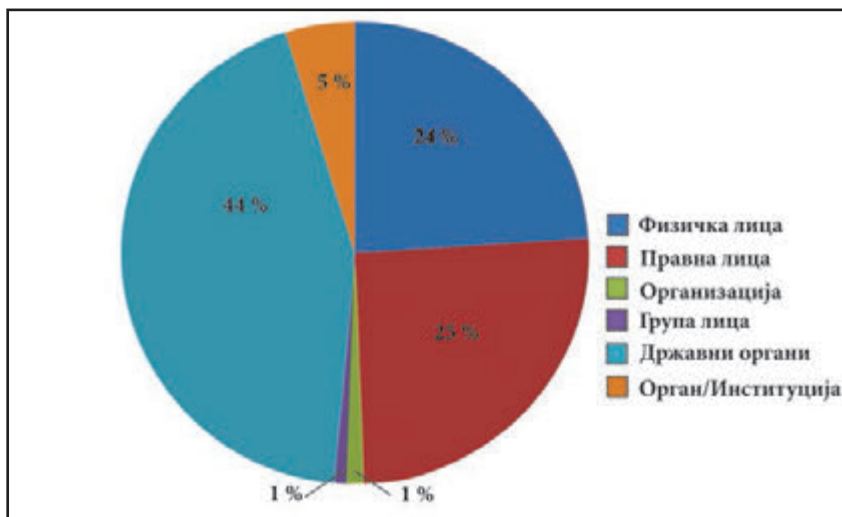
Графикон: Основ дискриминације

У претходној години је примљено 145 притужби у којима није наведено лично својство и у којима подносиоци притужбе углавном указују на неке друге повреде права и/или на неједнака поступања која нису заснована на личном својству подносилаца. Овај податак указује на чињеницу да грађани у Србији још увек нису довољно упознати са појмом дискриминације, и да врло често мисле да су дискриминисани и у ситуацијама када понашање или акт на који указују није повезан са било којим личним својством.

У 433 притужбе наведено је једно лично својство као основ притужбе, док је у 32 притужбе, као основ, наведено више личних својстава.

И у протеклој години највише је притужби поднето против државних органа – 228 (43,8%), затим против правних лица 132 (25,4%), против физичких лица 125 (24%) и против органа и институција 25. У 421 притужби означено је једно лице као дискриминатор, док је у 44 притужбе означено више лица

Графикон: Против кога су поднете притужбе

Највећи број притужби и даље стиже од особа са пребивалиштем/боравиштем, односно, седиштем у Београду и у приградским местима око Београда (38%), а затим следи регион Војводине (20,5%). Ово је показатељ да је институција Повереника за заштиту равноправности и даље највидљивија у Београду и околини, па ће и у 2013. години бити настављене активности чији је циљ да Институција буде доступнија, препознатљивија и видљивија на целом подручју Србије.

У 2012. години било је укупно **249 притужбе по којима није поступано** из следећих разлога: било је очигледно да нема повреде права на коју подносилац притужбе указује (199), био је покренут или окончан судски поступак (38), по притужби је већ поступано, а нису понуђени нови докази (11) или због протеча времена није било могуће постићи сврху поступања (1).

Пример:

Подносилац притужбе наводи да га је током 2009. године, непосредно претпостављена особа на послу, вређала на основу националне припадности, брачног и породичног статуса и здравственог стања. Ово је случај када због протеча времена од учињене повреде права није могуће постићи сврху поступања.

Разлог за непоступање у највећем броју предмета је недостатак личног својства или очигледно непостојање узрочно-последичне везе између личног својства и акта који се наводи као акт дискриминације.

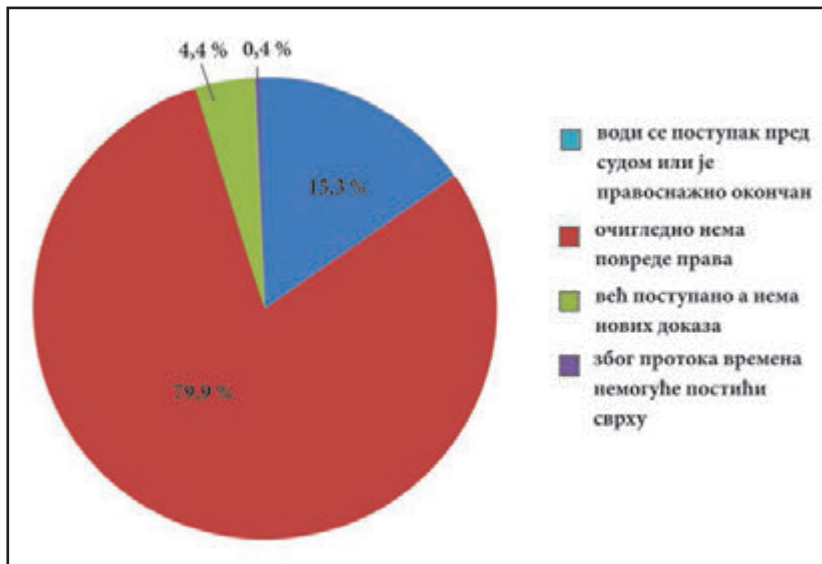
Примери:

- Родитељи ученика једног одељења основне школе поднели су притужбу јер је њиховој деци промењена учитељица, па су сматрали да су деца тиме дискриминисана.

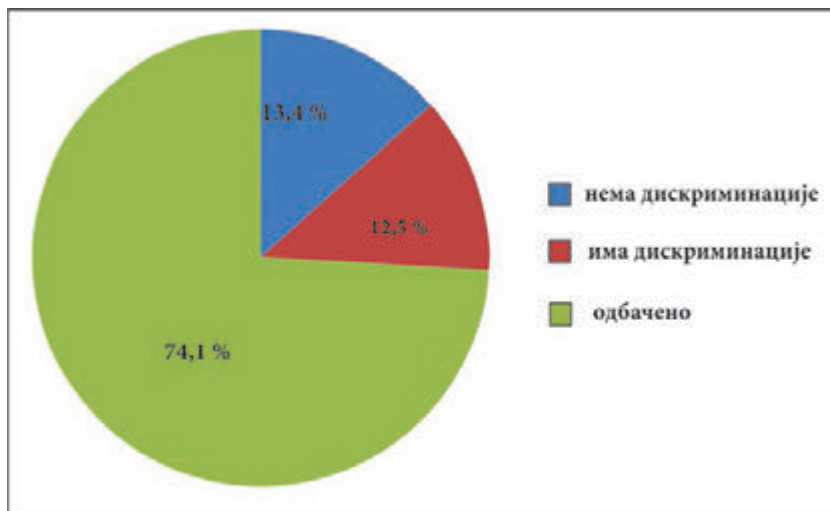
- Подносилац притужбе сматра да је дискриминисан јер девет месеци није предузета ниједна радња у судском поступку који се против њега води.

- Подносилац притужбе сматра да је дискриминисан зато што је Србин, јер добија рачуне за комуналне услуге исписане латиничним писмом.

Графикон: Притужбе по којима није поступано

На основу 216 притужби је покренут поступак, од чега је 160 притужби одбачено, у 29 поступака је донето мишљење да није било дискриминације, док је у 27 случајева утврђена дискриминација и донета одговарајућа препорука.

Графикон: Притужбе по којима је поступано

Од укупног броја препорука у 2012. години, у већини случајева је по препоруци поступљено, док у 6 предмета дискриминатори нису поступили по препорукама Повереника за заштиту равноправности.

1.2 Парнице за заштиту од дискриминације

Повереник за заштиту равноправности може да покреће антидискриминационе парнице¹², при чему сам процењује потребу за подизањем тужбе. Уколико је жртва дискриминације појединац, Поверенику за заштиту равноправности је неопходна сагласност дискриминисаног лица, док у случајевима дискриминације групе лица повезаних истим личним својством није неопходна сагласност дискриминисаних лица.

Повереник тужбом може тражити:

- да суд утврди да је тужени дискриминаторски поступао према одређеном лицу;
- забрану извршења радње од које прети дискриминација, забрану даљег вршења радње дискриминације, односно, забрану понављања дискриминације;
- да дискриминатор предузме једну или више радњи којима уклања стање дискриминације;
- да дискриминатор о свом трошку објави судску пресуду којом је утврђена дискриминација.

¹² Чл. 33. 33Д

Повереник у тужби **не може тражити** накнаду материјалне и нематеријалне штете.

Треба имати у виду да подизање тужбе није механизам којим се обезбеђује спровођење препорука Повереника, нити је део поступка по притужбама. У сваком конкретном случају се испитује да ли је предмет стратешки значајан и тек, након процене да је потребно водити тзв. „стратешку парницу“, подноси се тужба надлежном суду.

У току 2011. године поднете су три тужбе за заштиту од дискриминације, а у 2012. години још пет. Три поступка су правоснажно окончана у моменту писања овог извештаја.

Поднете тужбе:

- тужба због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини против Васе Кенића из Сврљига;
- тужба због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини поднета је против ресторана брзе хране „М.Д.“ јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну у ресторану.
- тужба због дискриминације на основу рођења и брачног и породичног статуса против града Јагодина, због Одлуке финансијској помоћи брачним паровима бр. 011-92/10-10-1, коју је Скупштина града Јагодине донела 23. децембра 2010. године.
- прва тужба због дискриминације на основу пола поднета је против Фудбалског савеза Србије, због дискриминације женских фудбалских клубова у односу на мушке фудбалске клубове, на основу пола играча/ица.
- друга тужба због дискриминације на основу пола поднета је против једне банке због премештаја запослене жене на ниже радно место након њеног повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге трећег детета.
- трећа тужба због дискриминације на основу пола поднета против ланца пицерија који запошљавају искључиво жене.
- тужба због дискриминација на основу осуђиваности, пола, брачног и породичног статуса и здравственог стања поднета против привредног друштва „К.и.“ које је на својој интернет презентацији објавио упитник за запошлење у којем се од кандидата и кандидаткиња који конкуришу за посао захтевају подаци који се тичу њихових личних својстава, и то: брачног и породичног статуса, здравственог стања, као и о осуђиваности. Тужба је поднета 20. јула 2012. године и првостепени поступак је још у току.
- тужба за дискриминацију на основу инвалидитета поднета је 2. октобра 2012. године против предузетника М.А, власника радње

„П. ц.“, јер су запослени у овом угоститељском објекту одбили да пруже услугу групи младих особа са инвалидитетом.

Потребно је указати на неке проблеме са којима смо се сусрели у вези са овим поступцима. Иако је одредбом чл. 41. ст. 3. *Закона о забрани дискриминације* прописано да је поступак за заштиту од дискриминације хитан, ни у једном случају начело хитности није испуњено. Такође, веома често се предмети заводе као радни спорови, а у једном случају је предмет стајао незаведен дуги временски период. Поверенику је неколико пута упућен налог за плаћање судских такси, иако је Повереник као државни орган, ослобођен плаћања таксе, сагласно одредби чл. 9. ст.1. *Закона о судским таксама*¹³.

1.3 Прекршајни поступци

Повереник за заштиту равноправности је овлашћен да подноси прекршајне пријаве због повреде права из *Закона о забрани дискриминације*¹⁴. С обзиром на своју улогу, Повереник је овлашћен и на подношење прекршајних пријава у складу са посебним антидискриминационим законима: *Законом о заштити права и слобода националних мањина*, *Законом о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом*, *Законом о равноправности полова*, као и другим прописима.

У 2012. години Повереник за заштиту равноправности поднео је **6 захтева за покретање прекршајних поступака**.

На основу неколико покренутих поступака, можемо да констатујемо да су прекршајни судови у Србији у току 2012. године неажурно поступали по захтевима за покретање прекршајних поступака које је поднео Повереник за заштиту равноправности.

¹³ „Сл. гласник РС“, бр. 28/94, 53/95, 16/97, 34/2001 – др. закон, 9/2002, 29/2004, 61/2005, 116/2008 – др.закон, 31/2009 и 101/2011).

¹⁴ Чл. 33. т. 4. ЗЗД

Може се констатовати да постоји опште неразумевање о самој суштини дискриминације и овлашћењима Повереника за заштиту равноправности у прекршајним поступцима. Оваква ситуација вероватно је последица чињенице да је Повереник за заштиту равноправности релативно нов државни орган који поступа на основу специфичних закона, са којима судије прекршајних судова нису до сада имали много практичног искуства. У том смислу, Повереник за заштиту равноправности ће радити на повећању видљивости, а предузеће и низ корака како би судије прекршајних суова биле информисане о надлежности Повереника, о самој појави дискриминације, о специфичностима антидискриминационих прекршаја, као и о значају ажурног вођења ових поступака и адекватног кажњавања починилаца.

1.4 Кривичне пријаве

Повереник за заштиту равноправности је у 2012. години поднео једну кривичну пријаву Вишем јавном тужилаштву у Београду против НН лица, аутора текста „Пљачка Србије и српског народа као помоћ Циганима“ објављеног на блогу Роми у Србији www.romiusrbiji.wordpress.com. Пријава је поднета због постојања основа сумње да је непознати извршилац извршио кривично дело изазивања националне, расне и верске мржње и нетрпељивости из чл. 317. ст. 1. *Кривичног законика РС*.

1.5 Препоруке органима јавне власти

Повереник за заштиту равноправности има овлашћење да препоручује органима јавне власти и другим лицима **мере за остваривање равноправности**¹⁵. Препоруке могу бити усмерене ка томе да органи јавне власти предузму мере како би спречили и отклонили институционалну дискриминацију и унапредили рад институција система у сузбијању дискриминације. Препорукама се указује и на потребу предузимања посебних мера, тзв. мера афирмативне акције, које треба да доведу до пуне равноправности, заштите и напретка особа или група која се налазе у неједнаком положају у односу на остале грађане.

Преглед препорука дајемо у деловима извештаја који се односе на појединачне основе дискриминације (поглавље 3).

¹⁵ Чл.33. т. 9. 33Д

Препорука свим судовима опште надлежности (14. јун 2012.)

Свим судовима опште надлежности у Републици Србији упућена је препорука да предузму све неопходне мере, у складу са законским овлашћењима, којима ће се обезбедити да се поступци у дискриминационим парницама, који се воде на основу одредаба *Закона о забрани дискриминације* и других антидискриминационих прописа, спроводе експедитивно и окончавају у најкраћем могућем року, у складу са чланом 41. став 3. *Закона о забрани дискриминације* којим је прописано да је овај поступак хитан.

1.6 Законодавне иницијативе и мишљења о прописима

Повереник за заштиту равноправности овлашћен је да прати спровођење закона и других прописа, да покреће доношење или измену прописа како би се унапредила заштита од дискриминације. Такође, Повереник има овлашћење да даје мишљење о одредбама нацрта закона и других прописа који се тичу забране дискриминације¹⁶.

У току 2012. године Повереница је дала три мишљења надлежним органима о радним верзијама закона и једну законодавну иницијативу¹⁷.

- иницијатива Влади Републике Србије за измену Одлуке о образовању Фонда за младе таленте („Службени гласник РС“, бр. 71/08, 44/09, 37/11) којом су утврђени услови за стипендирање најбољих студената на студијама другог и трећег степена на страним универзитетима (28. мај 2012. године).

- мишљење о појединим одредбама Радне верзије *Закона о изменама и допунама закона о ванпарничном поступку* у вези са поступком лишавања пословне способности (5. новембар 2012. године).

- мишљење о одредбама чл. 55а – 55ђ Радне верзије *Закона о изменама и допунама закона о ванпарничном поступку* којима се уређује нови поступак који се односи на дозволу за правну промену пола и родног идентитета (5. новембар 2012. године)

- мишљење о Радној верзији *Нацрта закона о медијацији* и потребе измене делова *Нацрта закона* (5. новембар 2012. године)

¹⁶ Чл. 33. т. 7. 33Д

¹⁷ Детаљи и конкретна мишљења Повереника за заштиту равноправности о законодавним иницијативама доступна су у Редовном годишњем извештају за 2012. годину. У Скраћеном извештају дајемо само општи преглед законодавних иницијатива.

1.7 Упозорења и саопштења јавности

Повереник је овлашћен да **упозорава јавност** на најчешће, типичне и тешке случајеве дискриминације¹⁸. Повереник то чини на основу информација и сазнања из поднетих притужби, средстава јавног информисања и из других извора. У упозорењу јавности Повереник указује: на дискриминаторе; начин вршења дискриминације; појединце и групе према којима су извршени најчешћи, типични и тешки облици дискриминације на последице тешких облика дискриминације.

У току 2012. године издата су два упозорења и 17 саопштења за јавност, која су објављена у медијима и на сајту Повереника www.ravnopravnost.gov.rs.

1.8 Успостављање система услуга медијације у оквиру службе Повереника

Повереник за заштиту равноправности овлашћен је да странама предложи спровођење поступка мирења, односно медијације. Имајући у виду позитивна упоредна искуства и предности медијације, Повереник је започео рад на успостављању система услуга медијације у оквиру службе Повереника.

Поступак медијације је поверљив, структурисан процес у којем трећа неутрална страна, медијатор, усмерава дијалог између особа у сукобу тако да оне могу сагледати проблем на нов начин и доћи до исхода који је прихватљив свима.

Закон о забрани дискриминације не регулише поступак медијације у случајевима дискриминације, већ упућује на примену општих прописа којима је регулисано посредовање (медијација). Прописи о медијацији садржани су у *Закону о посредовању – медијацији* Републике Србије из 2005. године¹⁹. Овим законом утврђена су основна начела поступка медијације, начин покретања и спровођења медијације, овлашћења страна, задаци, дужности, овлашћења и одговорност медијатора, као у услови које медијатори морају да испуне да би могли да спроводе медијацију. Пословником о раду Повереника прописана су правила о начину поступања запослених у служби Повереника где би се препозналии случајева подобни за медијацију и начини комуникације са странама у поступку (чл. 27. Пословника о раду).

¹⁸ Чл. 33. т. 6 33Д

¹⁹ „Сл. гласник РС“, 18/2005

У досадашњем периоду активности Повереника за заштиту равноправности на успостављању система услуга медијације у случајевима дискриминације одвијале су се у четири правца: 1) креирање посебног модела медијације у случајевима дискриминације, 2) креирање и реализација програма обуке специјализованих медијатора, 3) обука запослених у служби Повереника, 4) промоција медијације.

Повереник за заштиту равноправности формирао Радну групу која је израдила модел медијације прилагођен обележјима ситуације која настаје извршењем дискриминације. Неке специфичности модела који се спроводи у оквиру службе Повереника:

- посебан модел медијације заснован је на стандардним принципима медијације: добровољности, поверљивости, непристрасности и неутралности;
- уграђени су елементи медијације између жртве и починитеља (*Victim - offender Mediation*), која је заснована на концепту ресторативне правде, будући да стандардна медијација није прилагођена ситуацијама дискриминације јер је намењена решавању сукоба, а код дискриминације у већини случајева међу странама не постоји сукоб, већ се ради о емотивној или другој повреди коју је једна страна нанела другој;
- специфична правила о критеријумима и начину избора предмета погодних за медијацију²⁰;
- редефинисан принцип неутралности медијатора тако да он не сме бити морално неутралан према самој дискриминацији, већ мора сасвим јасно да демонстрира њену моралну неприхватљивост;
- служба Повереника пружа странама све релевантне информације о поступку медијације и стандардном поступку по притужбама, чиме се странама омогућава да сагледају предности сваког од поступка и изаберу онај који може задовољити њихове интересе.

Повереник је овлашћен да именује медијаторе и упише их у *Листу овлашћених медијатора*, при чему је овлашћен да утврди критеријуме и ближе услове које медијатори треба да испуњавају, у складу са одредбама *Закона о посредовању – медијацији*. Имајући у виду организацију рада службе Повереника и начин рада по притужбама, као и потребу да се отклони свака сумња у неутралност и непристрасност медијатора и тиме максимално заштити интегритет саме медијације, на Листи медијатора Повереника могу бити само лица која нису запослена у служби Поверени-

²⁰ Установљена су посебна правила која искључују примену медијације у случајевима у којима је повод за подношење притужбе због дискриминације понашање које је засновано на неком општем акту органа јавне власти или правног лица. Постоје и посебни критеријуми за процену применљивости медијације који се тичу самих страна у поступку.

ка, а која испуњавају критеријумиме и ближе услове које је одредио Повереник.

Током 2012. године окончан је први циклус обуке за медијаторе, који су успешно завршиле 22 особе²¹, а специјализована обука је планирана за први квартал 2013. године и по њеном окончању биће извршен упис медијатора у Листу овлашћених медијатора Повереника. Обука запослених у служби Повереника је реализована у два наврата, путем предавања и радионица, а припремили су је и реализовали чланови Радне групе која је креирала посебан модел медијације. Предстоји реализација обука напредног нивоа.

У досадашњем периоду кључне активности на промоцији медијације у случајевима дискриминације одвијале су се у оквиру пројекта „Партнерство за толеранцију и заштиту од дискриминације у Србији“, који заједнички спроводе Партнери за демократске промене Србија и Центар за алтернативно решавање сукоба. У оквиру овог пројекта организован је низ панел дискусија, радионица, тренинга, конференција и других активности у преко 15 градова у Србији, на којима су учествовали и запослени у служби Повереника.

У току 2012. године, поступак мирења (медијације) понуђен је у укупно седам предмета, и у свих седам предмета предлог за мирење није прихваћен.

Примери:

- *Подноситељка притужбе је навела да јој је комшиница Д.П. више пута упућивала вербалне увреде на националној основи, следеће садржине: „Ти си шифтарка бедница, слепица, нећу ти допустити да се шириш, ти да вредиш, не би живела у бараци“. Навела је да Д.П. наговара и друге особе против ње и њене породице због њихове припадности албанској националној мањини.*

²¹ Сагласно условима из јавног позива који је објављен крајем октобра 2012. године, приликом избора кандидата/кандидаткиња водило се рачуна о равномерној регионалној заступљености, при чему је предност дата кандидатима и кандидаткињама из маргинализованих друштвених група. Током петодневне обуке у октобру 2012. полазници су могли да стекну додатна знања: о вештинама комуникације, разумевању конфликта, техникама алтернативног решавања сукоба и медијацији, фазама медијације, о вођењу медијације и о етичким питањима.

- Подносилац притужбе је био скупштински одборник Општине И. у сазиву од 2008. до 2012. Он наводи да му Општина не уплаћује заостале уплате за одборнички додатак који исплаћује новим одборницима у Скупштини. Сматра да је оваквим поступањем дискриминисан на основу чланства у политичкој организацији.

2. Стручна служба и развој институције Повереника за заштиту равноправности

За вршење стручних и административних послова из делокруга рада Повереника, образована је стручна служба која Поверенику помаже у вршењу његових надлежности.

Правилником о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у стручној служби Повереника систематизовано је укупно 60 запослених, 4 на положају, 53 на извршилачким радним местима и три на радним местима намештеника. Од предвиђеног броја попуњено је укупно 19 радних места укључујући и повереницу за заштиту равноправности. С обзиром на обим посла, постојећи број запослених не представља оптималан број за ажуран и квалитетан рад овог независног органа. Иако потребно повећати број запослених, с обзиром на константно увећавање обима посла и броја активности које Повереник спроводи, за сада то није могуће остварити због неадекватног пословног простора који је Поверенику, крајем 2010. дат на коришћење. Због тога је Повереник и у протеклој години био принуђен да потребу за већим бројем запослених превазилази повременим ангажовањем особа на основу одговарајућих уговора.

У циљу што ефикаснијег и делотворнијег обављања законом поверених надлежности из делокруга рада Повереника, а на основу двогодишњег искуства и праксе рада службе, фебруара 2012. предложена је промена систематизације, коју је у новембру 2012. године Народна скупштина одобрила²². Правилником²³ није предвиђено повећање броја систематизованих радних места, нити су за његово спровођење, издвојена додатна буџетска средства.

Током 2012. године интензивирани су активности да би се подигао ниво општих и специфичних знања и професионалних компетенција запослених у стручној служби Повереника. За запослене у овој служби, током 2012. године, организовано је неколико обука, семинара и радионица, на којима су предавачи били угледни и искусни стручњаци из академских установа и организација цивилног друштва.

Да би се повећала ефикасност и квалитета рада, установљене су проце-

²² Одлука о давању сагласности на Одлуку о измени Одлуке о образовању и раду стручне службе Повереника за заштиту равноправности и Правилника о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у стручној служби Повереника за заштиту равноправности, „Сл. гласник РС“, бр. 111/12

²³ Правилник о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у служби Повереника, доступан на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/opstiAktiPoverenika.php?id-Kat=1>

дуре и осмишљена су неопходна упутства намењена запосленима у стручној служби. Упутствима су установљене интерне процедуре и стандарди, а рађена су уз пуно учешће запослених, као живи документи који су подложни променама.

Пословни простор који Повереник користи је површине 248 м², налази се у стамбеној згради у улици Београдска бр. 70, на првом спрату, без обезбеђења је и не припада му паркинг место за службено возило, што знатно отежава рад. Постојећи пословни простор Поверенику је дат као привремено решење, на основу закључка Комисије за расподелу службених зграда и пословних просторија Владе Републике Србије, 77 бр. 361-5713/2010 од 9. септембра 2010. године.

Пословни простор опремљен, је током 2011. године, приступном рампом и савременом подизно-спуштајућом платформом за особе са инвалидитетом. У протеклој години да би институција Повереника постала приступачнија и доступнија особама са инвалидитетом, у сали за састанке и у пријемној канцеларији постављена је опрема за појачавање звука која олакшава комуникацију особама са оштећеним слухом. Такође, инсталиран је индукциони систем за амплификацију говора, који омогућава особама које носе слушне апарате да јасно чују говорника, односно да звукове око себе чују без сметњи. Просторије у којима је систем инсталиран обележене су међународно препознатљивим знаком, који кориснику слушног апарата даје информацију да је то место на посебан начин озвучено. Сви запослени у стручној служби Повереника користе визит карте са *Брајевим* писмом, а током 2012. године започела је припрема аудио књига и публикација прилагођених особама са оштећеним видом, чије се издавање ускоро очекује. Целокупан пословни простор Повереника опремљен је тактичним таблама на *Брајевом* писму, са називом институције, што олакшава особама са оштећеним видом приступ и боравак у просторијама Повереника.

Један од важних задатака Повереника јесте пружање информација грађанима о њиховим правима и о механизмима правне заштите од дискриминације, укључујући и информације о могућностима мирног решавања случаја дискриминације. Законом је, такође, прописана могућност да се притужбе могу подносити и усмено на записник, као и да се у поступку утврђивања чињеничног стања узимају на записник и изјаве подносилаца притужби и других лица. Због потребе да се грађанима непосредно комуницира, током 2012. године финализоване су активности на **отварању пријемне канцеларије**.

Пошто није било просторних и безбедносних услова да се рад пријемне канцеларије организује у пословном простору у којем раде запослени у стручној служби, на захтев Повереника обезбеђена је једна просторија као још једно прелазно решење. Пријемна канцеларија је почела са радом у мају 2012. године, након што су запослени у стручној служби, уз подршку

ОЕБС-а, завршили потребну обуку и стекли знања и вештине за вођење правног интервјуа и саветовања. С обзиром да се рад стручне службе одвија на две локације, пријемна канцеларија функционише по принципу претходног заказивања термина странкама. Пријем странака организован је уторком и четвртком, али је по потреби могуће заказати термин и другим радним данима. Од почетка рада пријемне канцеларије бесплатну правну помоћ у виду правних информација и правних савета добило је 66 странака, а преко 1000 грађана добило је информације телефоном.

У сарадњи и уз подршку Америчке агенције за међународни развој (USAID), Повереник је, током 2012. године креирао нову интернет-страницу, која је у односу на ранију, не само обogaћена новим садржајима, већ су и садржаји постали доступнији особама са оштећеним слухом и видом.

У мају 2012. године завршен је и рад на Стратегији развоја институције Повереника за заштиту равноправности²⁴, уз активно учешће свих запослених у стручној служби. Стратегија је настала као резултат потребе да се дефинишу стратешки приоритети рада Повереника у трогодишњем периоду (2012-2015), да би се унапредило деловање Повереника и успешно остваривала његова мисија.

ВИЗИЈА

СРБИЈА ЈЕ ОТВОРЕНО И ТОЛЕРАНТНО ДРУШТВО РАВНОПРАВНИХ ЉУДИ, КОЈЕ СВИМА ПРУЖА ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ.

МИСИЈА

ИСКОРЕЊИВАЊЕ СВИХ ОБЛИКА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ И ОСТВАРИВАЊЕ ПУНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У СВИМ ОБЛАСТИМА ДРУШТВЕНОГ ЖИВОТА.

У Стратегији су дефинисани следећи стратешки приоритети: 1) делотворно сузбијање и заштита од дискриминације; 2) унапређена свест јавности о дискриминацији; 3) видљивост и доступност институције Повереника, 4) ефикасна и функционална служба Повереника. У оквиру сваког приоритета дефинисани су стратешки циљеви и стратешки задаци.

²⁴ Стратегија развоја институције Повереника за заштиту равноправности доступна је на: <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/oNama.php>

3. Стање у остваривању и заштити равноправности и поступање Повереника

Република Србија је протеклих година изградила ваљан правни оквир за сузбијање дискриминације и остваривање равноправности. Поред усвајања антидискриминационих закона, Република Србија је усвојила и најважније универзалне и регионалне споразуме у области људских права.

Уставом Републике Србије²⁵ забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, на било ком основу, а нарочито: на основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета.

Донети су општи и посебни антидискриминациони закони: *Закон о забрани дискриминације (2009)*²⁶, *Закон о заштити права и слобода националних мањина (2002)*²⁷, *Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом (2006)*²⁸ и *Закон о равноправности полова (2009)*²⁹.

Забрана дискриминације садржана је у многим законима којима се уређују поједине области друштвених односа: *Закон о раду (2005)*³⁰, *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом (2009)*³¹, *Закон о здравственој заштити (2005)*³², *Закон о основама система образовања и васпитања (2009)*³³, *Закон о црквама и верским заједницама (2006)*³⁴. Кривичноправна заштита од дискриминације уређена је *Кривичним закоником Републике Србије*³⁵, који прописује више кривичних дела у вези са забраном дискриминације, као што су повреда слободе изража-

²⁵ „Службени гласник РС“, бр. 98/06, чл. 21.

²⁶ „Службени гласник РС“, бр. 22/09.

²⁷ „Службени лист СРЈ“, бр. 11/02, „Службени лист СЦГ“, бр. 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС“, бр. 72/09 – др. закон

²⁸ „Службени гласник РС“, бр. 33/06.

²⁹ „Службени гласник РС“, бр. 104/09.

³⁰ „Службени гласник РС“, бр. 24/05, 61/05 и 54/09.

³¹ „Службени гласник РС“, бр. 36/09.

³² „Службени гласник РС“, бр. 107/05 и 72/09 – др. закон

³³ „Службени гласник РС“, бр. 73/09.

³⁴ „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09 и 111/09.

³⁵ „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09 и 111/09.

вања националне или етничке припадности, исповедања вере и вршења верских обреда, промоција и позивање на мржњу, насиље према лицу или групи лица на основу неког њиховог личног својства и др.

Ови прописи пружају добар правни оквир за спречавање и сузбијање дискриминације коришћењем грађанскоправне, кривичноправне и прекршајноправне заштите, у складу са међународним и европским стандардима. То, међутим, не значи да нема места унапређивању и допуњавању прописа који су релевантни с аспекта остваривања и заштите принципа равноправности.

Иако не постоје обједињени подаци о појави дискриминације, евидентно је да је дискриминација је и даље веома раширена појава у свим областима друштвеног живота.

Потребно је истаћи да је један од предуслова ефикасне борбе против дискриминације успостављање механизма за праћење појаве дискриминације, ефеката примене законских инструмената за заштиту од дискриминације, као и посебних мера које се предузимају у циљу остваривања равноправности појединих маргинализованих и осетљивих друштвених група. Међутим, упркос препоруци Повереника да се успостави јединствен и централизован систем прикупљања и регистровања података релевантних за праћење појаве дискриминације и начина функционисања система правне заштите од дискриминације, такав систем није успостављен. То отежава увид у реално стање.

3.1 Однос грађана према дискриминацији – истраживање јавног мњења

Током 2012. године Повереник је, уз подршку и помоћ Програма Уједињених нација за развој (УНДП), организовао истраживање јавног мњења под називом „Однос грађана према дискриминацији у Србији“³⁶, које је спровео Центар за слободне изборе и демократију (ЦеСИД).

Кључни налази истраживања показали су да већина испитаника сматра да је дискриминација прилично или много присутна у Србији. Охрабрује чињеница да се број оних који мисле да дискриминација уопште није забрањена преполовио у односу на 2010. годину. Такође, повећао се број оних који верују да постоје јасне последице за оне који спроводе дискриминацију, али је проценат и даљи мали - свега 16% испитаника.

³⁶ Истраживање јавног мњења „Однос грађана према дискриминацији у Србији“ доступно на: http://www.ravnopravnost.gov.rs/files/Izvestaj_diskriminacija__CPE_CeSID_UNDP_decembar_2012.pdf

Забрињава податак да је чак трећина грађана навело да је дискриминација највећа у запошљавању, а препознају дискриминацију и у пружању здравствених услуга и школовању, односно у образовању.

Резултати истраживања показују да су грађани склони да дискриминишу одређене групе (ЛГБТ, верске мањине, странце), али то не схватају као дискриминацију. Ови резултати указују на недостатак свести грађана о дискриминацији, односно о томе да су њихови ставови и понашање дискриминаторни. То је најочљивије у односу на ЛГБТ популацију, о којој у јавности још увек владају опречна мишљења, као и у односу на верске мањине, о којима се веома мало говори.

Истраживање указује и на то да су грађани у великој мери хомофобични, верски нетолерантни је мало више него верски толерантни, као и да је ксенофобија изражена. Осим тога, грађани Србије показују одређени степен негативних стереотипа према Ромима и извесну дозу антисемитизма, али у оба сегмента има више оних који немају негативне ставове. Мање су склони да дискриминишу особе са инвалидитетом и оболеле од ХИВ/АИДС-а, али уједно имају велику социјалну дистанцу према оболелима од ХИВ/АИДС-а, односно мањи број испитаника је спреман да уђе у одређене социјалне односе са оболелим од ове болести, што такође може бити узрок дискриминације.

Из истраживања је могуће уочити промене у социјалној дистанци које постоје међу друштвеним групама у Србији од 2009. године до данас, односно у степену толерантности, али и способности да се грађани одупру предрасудама и уваже различитост. Социјална дистанца је највећа према припадницима ЛГБТ популације, а висока је и према ХИВ позитивним особама, особама са менталним инвалидитетом, према верским мањинама, азилантима и странцима, док је према осталим групама социјална дистанца мања. Евидентно је да у неколико последњих година није дошло до промене у дистанцама, што потврђује да су дистанце део предрасуда и ставова који се формирају у периоду социјализације младих људи и да се оне после тога не мењају у већем обиму већ су променљива категорија тек у дугом временском периоду.

Истраживање је показало да институције које се баве заштитом људских права нису у довољно запажене и да две трећине грађана није сигурно или не зна којим институцијама се може обратити уколико буду изложени дискриминацији. Још увек је слаба информисаност грађана о институцији Повереника за заштиту равноправности, о његовој улози и надлежности.

3.2 Дискриминација на основу пола и родног идентитета

Дискриминација на основу пола један је од најраширенијих видова дискриминације у Србији. Равноправност жена и мушкараца зајамчена је Уставом и прописана је дужност државе да води политику једнаких могућности³⁷. Закон о равноправности полова прописује да су органи јавне власти дужни да развијају активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота, што подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим фазама планирања, доношења и спровођења одлука које утичу на положај жена и мушкараца³⁸. У Србији и даље не постоји родно осетљива статистика, односно сакупљање и обрада података према полу. Таква статистика би омогућила да се прате, истражују и анализирају подаци о положају мушкараца и жена. Изузетак су Национална служба за запошљавање и Републички завод за статистику³⁹.

Расположиви подаци потврђују да су жене у неповољнијем положају у односу на мушкарце у свим областима друштвеног живота. Нарочито забрињава дискриминација жена: на тржишту рада, у погледу учешћа у одлучивању, у економској сфери и образовању, родно засновано насиље према женама, родна неједнакост у медијима и др.

Дискриминација жена у сфери радних односа и запошљавања веома је распрострањена⁴⁰. Она се огледа у мањој стопи активитета жена у односу на мушкараце, у њиховој лошој позицији на тржишту рада, мањим шансама за запошљавање и напредовање на послу, нижој накнади за рад и др.

Према подацима Националне службе за запошљавање⁴¹, у 2012. години од укупно 761.834 незапослених особа, 394.993 су жене. Такође, расположиви подаци показују⁴² да жене чине 80% особа које су добровољно напустиле посао из породичних разлога и 98% оних којима једини рад јесте рад у домаћинству.

³⁷ Чл. 15 Устава РС

³⁸ Чл. 3. ЗРП

³⁹ 2011. године објављена је трећа по реду публикација “Жене и мушкарци у Републици Србији“, у којој су представљени статистички подаци приказани према полу (прва је објављена 2005. године, а друга 2008. године).

⁴⁰ Више у публикацији Дискриминација жена на тржишту рада, Виктимолошко друштво Србије, 2012, <http://www.vds.org.rs/KnjigaDiskriminacijaZenaNaTrzistuRadaUSrb.htm>

⁴¹ Билтен Националне службе за запошљавање, децембар 2012. године, http://www.nsz.gov.rs/live/digitalAssets/0/380_bilten_nsz_-_decembar_2012.pdf

⁴² Жене и мушкарци у Републици Србији, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд, 2011.

Труднице и породиље су у посебно лошем положају, јер упркос чињеници да се Србија залаже за повећање наталитета, као и да је законима гарантована посебна заштита ових категорија жена, њихова радна права се често крше. Посебно забрињава чињеница да се женама које раде на одређено време, некада и више година, не продужавају уговори о раду када остану у другом стању.

Из праксе Повереника за заштиту равноправности

Примљене су **42 притужбе због дискриминације на основу пола и 3 на основу родног идентитета**. Највише притужби (20), по овим основима, поднето је због дискриминације у области рада и запошљавања, док је 7 притужби поднето због дискриминације у поступцима пред органима јавне власти, а 5 у области јавног информисања и медија.

- *Подноситељка притужбе је навела да је Правни факултет одбацио њен захтев да се због промене имена, након промене пола из мушког у женски, која је наступила после стицања дипломе, изврши „исправка“ дипломе и изда нова диплома у којој ће бити наведено њено ново име. Након спроведеног поступка, повереница за заштиту равноправности дала је мишљење да је неиздавањем дипломе која би гласила на ново име, због промене пола, Правни факултет извршио посредну дискриминацију на основу пола. Уз мишљење је издата и препорука да Правни факултет предузме све потребне мере које ће омогућити да се подносиоци притужбе и другим особама које су после стицања дипломе примениле име због промене пола, на њихов захтев издају нове дипломе и друге јавне исправе чије је издавање у надлежности факултета, у којима ће бити наведено њихово ново име, поштујући домаће и међународне стандарде у домену заштите трансполних особа од свих облика дискриминације. Правни факултет је поступио по препоруци и издао диплому подносиоци притужбе која гласи на њено ново име.*

Уједно, ова притужба је била повод да се, на основу овлашћења из чл. 33. ст. 9 Закона о забрани дискриминације, **упути препорука свим универзитетима у Србији** за усвајање мера за стицање равноправног третмана лица која су након стицања дипломе променила име због промене пола, како би факултети трансполним особама на њихов захтев, издавали нове дипломе и друге јавне исправе чије је издавање у надлежности факултета, у којима ће бити наведено њихово ново име, и то на брз, транспарентан и приступачан начин, поштујући домаће и међународне стандарде у домену заштите трансполних особа од свих облика дискриминације.

Због дискриминације на основу пола, Повереник за заштиту равноправности подне је **три тужбе**:

- Прва тужба због овог вида дискриминације поднета је против **Фудбалског савеза Србије**, због дискриминације женских фудбалских клубова у односу на мушке фудбалске клубове, на основу пола играча/ица. Наиме, чланом 79. Правилника о регистрацији, статусу и трансферу играча Фудбалског савеза Србије (Службени лист „Фудбал“ од 20. јуна 2011. године), прописано је да накнада трошкова уложених за обуку и развој фудбалске играчице, коју исплаћује клуб женског фудбала за прелазак фудбалске играчице, износи 15% од накнаде коју исплаћује клуб мушког фудбала за прелазак фудбалског играча. Првостепеном пресудом усвојен је у целости тужбени захтев Повереника за заштиту равноправности и утврђено је да је прописивањем правила из чл. 79. Правилника, Фудбалски Савез Србије извршио дискриминацију женских фудбалских клубова на основу пола њихових играчица, наложено је туженом да уклони дискриминаторну одредбу садржану у чл. 79. Правилника, а наложено је и објављивање пресуде у једном дневном листу са националним тиражом. Фудбалски Савез Србије је изјавио жалбу на наведену пресуду, а Апелациони суд у Београду је пресудом од 6. новембра 2012. године одбио као неосновану жалбу ФСС и потврдио пресуду Првог основног суда у Београду. Спор је правоснажно окончан.
- Друга тужба поднета је **против једне банке** због премештаја запослене жене на ниже радно место након њеног повратка са породилског одсуства и одсуства са рада ради неге трећег детета. Поступак је још увек у току, иако је тужба поднета 17. септембра 2012. године. Наиме, прво рочиште је заказано за 5. јуни 2013. године, па је Повереник за заштиту равноправности поднеском захтевао од суда предузимање неопходних мера како би рочиште било заказано у што скоријем термину, имајући у виду начело хитности парница ради заштите од дискриминације.
- Трећа тужба због дискриминације на основу пола поднета **против ланца пицерија** који запошљавају искључиво жене у продајним објектима. После појаве огласа на продајним местима пицерије „Желите да постанете део „Ц.“ тима? Потребне девојке за рад на шалтеру“, добровољни испитивачи дискриминације представили су се као заинтересовани кандидати за посао и разговарали са запосленима и са особама које су се представиле као надлежне за разговор за посао. Разговори су обављени на три продајна места у Београду и на сва три места су испитивачу мушког пола рекли да не може да се запосли, јер је политика фирме да запошљава само жене. Тужба је поднета 23. августа 2012. године, а поступак пред Првим основним судом у Београду је у току.

Повереник за заштиту равноправности поднео је у 2012. години захтев за покретање прекршајног поступка против привредног друштва „Т.М“ из К, бившег послодавца С.А. који је, противно обавези према програму за запошљавање „Прва шанса“ одбио да подносиољки притужбе и њеним колегиницама продужи уговор о раду искључиво због трудноће. Поступак је у току.

У току 2012. године донето је неколико **препорука мера за остваривање равноправности због дискриминације на основу пола:**

- Републичком фонду за здравствено осигурање и Министарству здравља, којима је препоручено да предузму мере којима ће обезбедити да жене које планирају породицу, труднице и породиље до 12 месеци након порођаја остваре право на здравствено осигурање по овом основу и у ситуацијама када имају осигурање по неком другом основу, али га у пракси не остварују зато што обвезник доприноса за обавезно здравствено осигурање не извршава обавезу плаћања доприноса;

- препорука мера за 19 градова и општина у Србији⁴³ да у оквиру својих надлежности и расположивих буџетских средстава, финансијски подрже рад специјализованих организација цивилног друштва са подручја својих општина које пружају помоћ и подршку женама које преживљавају породично/партнерско насиље;

- препорука мера за остваривање равноправности општини Пријепоље, којом је препоручено предузимање свих потребних мера како би у одлукама о оснивању месних заједница, њиховим статутима и другим актима, у органима месних заједница и поступцима за избор у те органе, обезбедила равноправност полова и остваривање једнаких могућности.

Народној Скупштини Републике Србије дата је препорука да без одлагања предузме све потребне мере у складу са својим овлашћењима, како би било обезбеђено да у саставу свих делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама буде најмање 30% лица мање заступљеног пола, сагласно члану 38. став 2. *Закона о равноправности полова*. Такође, Народној скупштини Републике Србије дата је препорука да предузме све потребне мере како би обезбедила да у саставу свих парламентарних одбора буду равномерно заступљена лица мање заступљеног пола, у складу са уставном гаранцијом равноправности мушкараца и жена и дужности државних органа да развијају политику једнаких могућности.

⁴³ Ниш, Крушевац, Лесковац, Крагујевац, Краљево, Власотинце, Врање, Кикинда, Нови Бечеј, Смедеревска Паланка, Нови Сад, Вршац, Нови Пазар, Бачка Топола, Савски Венац, Стари Град, Нови Београд, Врачар и Палилула

3.3 Дискриминација на основу националне припадности и етничког порекла

Припадници националних мањина изложени су дискриминацији, иако је њихов правни положај посебно регулисан Уставом РС и посебним законима – *Законом о заштити права и слобода националних мањина*⁴⁴ и *Законом о националним саветима националних мањина*⁴⁵, као и другим законима у којима постоје одредбе које се односе на питања од интереса за националне мањине.

Резултати истраживања⁴⁶ показују да највећи степен етничке дистанце постоји према Албанцима, затим следе Хрвати, Роми, Бошњаци и Мађари. Из притужби упућених Поверенику за заштиту равноравности се може закључити да се припадници националних мањина често осећају дискриминисано, посебно у поступцима пред органима јавне власти, чак и у ситуацијама када нема повреде права на равноравност.

Положај ромске националне мањине у Србији и даље је лош. Роми су често изложени отвореном, веома присутном и распрострањеном говору мржње, а дискриминација према Ромима највише је изражена у области образовања, запошљавања, здравствене заштите и становања.

У извештају Савета Европе „Људска права Рома и номада“⁴⁷ наводи се да су разлози за неповољан положај Рома у Србији то што велики број припадника ромске заједнице нема лична документа и да живи у неформалним насељима. Истраживања су показала да је 72% ромских насеља нелегаловано (од укупно 593), док је у извештају Савета Европе са забринутошћу констатовано да само у Београду постоји 137 неформалних ромских насеља, и да је током 2011. забележен повећан број принудних исељења⁴⁸. Осим тога, ромска деца скоро да уопште не похађају предшколске установе. Према подацима Европске комисије против расизма и нетолеранције, 62% ромске деце никад није похађало наставу или је напустило школовање, док је само 9,6% наставило и завршило да-

⁴⁴ „Службени лист СРЈ“, бр. 11/02, „Службени лист СЦГ“, бр. 1/03 – Уставна повеља и „Службени гласник РС“, бр. 72/09 – др. закон.

⁴⁵ „Службени гласник РС“, бр. 72/09.

⁴⁶ Однос грађана према дискриминацији у Србији, http://www.ravnopravnost.gov.rs/files/Izvestaj_diskriminacija__CPE_CeSID_UNDP_decembar_2012.pdf

⁴⁷ Људска права Рома и номада у Европи, Савет Европе, Стразбур, фебруар 2012. (Human rights of Roma and Travellers in Europe, Council of Europe). http://www.coe.int/commissioner/source/prems/prems79611_GBR_CouvHumanRightsofRoma_WEB.pdf

⁴⁸ Ibid

ље образовање⁴⁹. Постоје индиције да је у образовном систему дискриминација према Ромима изражена и да је она једна од главних разлога зашто су ромска деца искључена из образовног система и зашто многа од њих рано напуштају школовање или завршавају са ниским образовним постигнућима⁵⁰.

Има и одређених побољшања по питању положаја ромске популације. На пример, допуњен је *Закон о ванпарничном поступку*⁵¹, тако што је прописан поступак утврђивања времена и места рођења лица која нису уписана у матичне књиге, чиме је учињен први корак ка решавању проблема тзв. „правно невидљивих лица“.

Из праксе Повереника за заштиту равноправности

У току 2012. године поднето је 68 притужби (17,2%) због дискриминације на основу националне припадности и етничког порекла.

Највише је било притужби на основу припадности ромској националној мањини (31), док је знатно мање притужби поднето на основу припадности другим националним мањинама – албанској (4), македонској (4), бошњачкој (3), хрватској (3) и мађарској (3), а било је и притужби на основу припадности украјинској, црногорској, словачкој, бугарској, чешкој, румунској и влашкој мањини. Интересантно је да је ове године примљено 15 притужби за дискриминацију на основу српске националне припадности.

Слично као и прошле године, из притужби које су поднете због дискриминације на основу националне припадности може се закључити да се припадници националних мањина осећају дискриминисано скоро у свим областима друштвених односа, поготово у поступцима пред органима јавне власти. Од укупног броја притужби поднетих по овом основу, 19 се односило на поступак пред органима јавне власти, а у већини предмета није утврђена дискриминација.

⁴⁹ Извештај Европске комисије против расизма и нетолеранције о Србији, Савет Европе, Стразбур, 2011 (ECRI Second report on Serbia, Council of Europe).

⁵⁰ Ситуациона анализа образовања и социјалне укључености ромских девојчица у Србији, CARE Србија, март 2011. године.

⁵¹ „Сл. гласник СРС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон и 85/2012

- Национални савет мађарске националне мањине из Суботице поднео је притужбу против Националне службе за запошљавање. У притужби је наведено да у поступку провере психофизичких способности васпитача, наставника и другог наставног особља Национална служба за запошљавање не обезбеђује услове који би били прихватљиви припадницима мађарске националне мањине приликом тестирања. Донето је мишљење да Национална служба за запошљавање није дискриминисала припаднике и припаднице мађарске националне мањине приликом провере психофизичких способности за рад са децом и ученицима, с обзиром да стандардизација психолошких мерних инструмената није у њеној надлежности, већ је за стандардизацију задужено Друштво психолога Србије.

Од укупног броја притужби због дискриминације на основу националне припадности, 10 се односило на сферу радних односа и запошљавања. Подносиоци притужби наводе да су различито третирани у односу на остале запослене због своје националне припадности, а било је и притужби у којима су подносиоци тврдили да су дискриминисани већ у поступку запошљавања, односно, да нису примљени у радни однос јер су припадници неке националне мањине. Примљено је и 9 притужби због дискриминације на основу националне припадности у сфери образовања и стручног оспособљавања, а 8 у сфери јавног информисања и медија.

У упозорењу од 2. марта 2012. најоштрије је осуђен напад на Горанца Целима Лимана и изражено очекивање да ће починиоци овог бруталног чина бити адекватно кажњени. Јавност је упозорена да инциденти мотивисани мржњом према свакоме ко је другачији постају готово уобичајени и да због тога државни органи морају одлучније да реагују и кажњавају насиље. Такође, истакнуто је да овакви напади указују на неопходност укључивања свих, од надлежних органа и институција до појединаца и појединки, на ширењу и афирмисању вредности друштва у коме су сви људи једнаки, без икакве разлике у погледу националности или било ког другог личног својства.

Највише притужби на основу националне припадности било је због припадности ромској националној мањини, али можемо да констатујемо да је број притужби упућених по овом основу и даље је мали, ако се у обзир узме распрострањеност дискриминације према овој националној мањини.

- Организација П. поднела је притужбу против Градске управе града Б, Секретаријата за социјалну заштиту због уговора о коришћењу мобилних стамбених јединица закљученог између Секретаријата за социјалну заштиту и корисника, расељених припадника ромске националности, којим је, између осталог, прописано да је обавеза корисника лепо понашање према представницима Секретаријата за социјалну заштиту, слање деце у школу и активно тражење посла радно способних корисника, затим обавештења „кућни ред“, који се разликује од сличних аката у стамбеним јединицама у којима не живе Роми по томе што су таксативно наведена забрањена понашања и писано упозорење, којим је забрањено корисницима да у њиховим стамбеним јединицама ноће гости. Утврђено је да се овим актима дискриминишу Роми, корисници мобилних стамбених јединица на основу њихове националне припадности и препоручено је измена спорних одредаба уговора о коришћењу мобилних стамбених јединица, као и измена „кућног реда“ и уклањање писаног упозорења.

- Организација Р. ц. м. из Б. поднела је притужбу против О. А, због увредљиве „шале“ коју је написао на свом Твитер профилу, а која гласи: „Циганска пословна пратња – кучићи што иду за њима док скупљају картон.“ По спроведеном поступку донето је мишљење да је овим текстом повређено достојанство припадника и припадница ромске националне мањине, чиме је извршен акт дискриминације - узнемиравање и понижавајуће поступање, а издата је и одговарајућа препорука. По овој препоруци је поступљено и то тако што је у просторијама Повереника за заштиту равноправности организован састанак представника Р. ц. м. из Б, организације која се бори за заштиту права ромске националне мањине и О. А. како би непосредно сазнао са каквим се проблемима ромска заједница суочава у свакодневном животу, као и како је на њих утицао текст ове садржине.

Због дискриминације на основу ромске националне припадности донета је и препорука мера за остваривање равноправности која је упућена Граду Нишу. Препоручено је предузимање мера како би припадницима ромске националне мањине који су расељени из насеља поред „Белвила“ на Новом Београду и смештени у магацин у Даничићевој улици у Нишу, било обезбеђено становање које задовољава међународне стандарде становања у алтернативном смештају грађана који се расељавају из неформалних насеља. Такође је препоручено и да се процес збрињавања и интеграције расељених припадника ромске националне мањине спроведе у сарадњи и уз активно учешће расељених лица, поштујући њихове потребе и право на учешће у доношењу одлука у свим питањима која их се тичу, укључујући пресељење и начин друштвене интеграције, сагласно међународним стандардима и смерницама за расељавање грађана из неформалних насеља.

На жалост, упркос изражавању спремности да поступа по препоруци, градска власт није спровела препоруку Поверенице.

Повереник за заштиту равноправности је због дискриминације на основу припадности ромској националној мањини поднео **две тужбе**.

- Прва тужба је била против Васе Кенића из Сврљига, који је 3. јуна 2011. године новинарки Радио телевизије Србије дао изјаву поводом информације да ће се Ј.М. са петоро деце уселити у зграду у којој он живи: *„Није нам баш у прилог да Ромкиња се усели у нашу зграду. Много има деце, петоро деце, она... шта ја знам. То је неред. Роми су Роми... Ви знате како, они увек имају неко посебно насеље, одвојено и те ствари.“* Овај прилог је емитован 6. јуна 2011. године на РТС-у. На основу ове тужбе донета је правоснажна пресуда којом је утврђен тежак облик непосредне дискриминације припадника и припадница ромске националне мањине – изазивање и подстицање неравноправности, мржње и нетрепеливости на основу националне припадности. Туженом је забрањено да убудуће даје изјаве и износи ставове којима се дискриминише ромска национална мањина, наложено му је да о свом трошку објави извињење у дневним новинама са националним тиражом, као и објављивање пресуде у дневним новинама са националним тиражом, о трошку туженог.
- Друга тужба поднета је против ресторана брзе хране „М.Д.“ јер радник обезбеђења није дозволио деци ромске националности да уђу у ресторан са женом која је хтела да им купи храну у ресторану. Првостепени суд је решењем од 30. октобра 2012. године одбацио тужбу, с обзиром да тужилац није имао сагласност лица у односу на која тврди да је извршена радња непосредне дискриминације. Повереник за заштиту равноправности је 19. децембра 2012. године изјавио жалбу на одлуку првостепеног суда и поступак је пред Вишим судом у Београду ради одлучивања по жалби. Поводом овог случаја је поднета и **прекршајна пријава**

Повереник за заштиту равноправности је поднео захтеве за покретање **два прекршајна поступка** због дискриминације у области васпитања и образовања на основу припадности ромској националној мањини. Једна прекршајна пријава поднета је против предшколске установе и директора предшколске установе у насељу Дежева-Вожегрнци код Новог Пазара због сегрегације ромске деце из расељених породица, која похађају припремни предшколски програм **у посебној групи и посебној згради**, у односу на децу српске и бошњачке националности. Друга прекршајна пријава поднета је против основне школе и директора основне школе у истом месту због сегрегације ромске деце из расељених породица, која похађају први и четврти разред основне школе **у посебним одељењима и посебној згради**, у односу на децу српске и бошњачке националности. Оба поступка су још увек у току.

3.4 Дискриминација на основу инвалидитета

Последњих година побољшан је нормативни оквир и повећана друштвена видљивост особа са инвалидитетом, али су особе са инвалидитетом и даље у лошијем положају у односу на остале грађане. Дискриминација особа са инвалидитетом, постоји у свим сферама друштвеног и приватног живота, а најизраженија је у области запошљавања, образовања, приступа објектима и услугама, и области становања. Положај особа са инвалидитетом може се сагледати кроз: висок степен незапослености, низак степен образовања, сиромаштво, политичку незаступљеност, насиље којем су посебно изложене жене са инвалидитетом, ризик од институционализације, као и отежан приступ јавним објектима, површинама и услугама.

Позитиван помак по питању образовања деце са сметњама у развоју и инвалидитетом је увођење инклузивног образовања⁵². То је омогућило да више деце буде уписано у редовне школе, али још увек су чести случајеви дискриминације деце са сметњама у развоју у остваривању права на образовање које уважава њихове образовне и васпитне потребе. Има помака и у области запошљавања, али се још много пажње мора посветити запошљавању особа са инвалидитетом, јер је укупна незапосленост особа са инвалидитетом три пута већа него код осталог становништва.

Неприступачност јавних објеката и површина и даље је један од основних проблема у остваривању равноправности особа са инвалидитетом, иако је прописано да објекти и површине у јавној употреби морају да буду изграђени у складу са стандардима приступачности⁵³. Међутим, многи објекти нису приступачни, укључујући и просторије државних органа, што отежава остваривање многих права и онемогућава друштвену инклузију особа са инвалидитетом.

Из праксе Повереника за заштиту равноправности

Највише притужби у 2012. години односило се на дискриминацију на основу инвалидитета - 76 (19,2%). Из притужби се може закључити да је дискриминација особа са инвалидитетом присутна и даље у скоро свим областима друштвеног живота.

Од укупног броја притужби, 20 притужби је поднето због дискриминације на основу инвалидитета приликом пружања јавних услуга или при

⁵² Закон о основама система васпитања и образовања, „Службени гласник РС“, бр. 72/09 и 52/11

⁵³ Закон о планирању и изградњи („Службени гласник РС“, бр. 72/09, 81/09 - испр., 64/10 – одлука УС и 24/11)

коришћењу објеката, 15 притужби се односило на поступак пред органима јавне власти, док се 14 притужби односило на дискриминацију на основу инвалидитета у области рада и запошљавања. Нешто мањи број притужби је примљен у областима здравствене и социјалне заштите, као и пензијског и инвалидског осигурања.

- Подносилац притужбе је особа са инвалидитетом која користи инвалидска колица, има квадриплегију услед чега не може да пише, већ се потписује факсимилом. Навео је да му у Градској управи града Б. није дозвољено да овери факсимил, већ је упућен у суд, али да је у суду, тек након интервенције шефа одељења овере потписа, добио одобрење да овери факсимил. На основу ове притужбе спроведена су два одвојена поступка: против Градске управе града Б. за коју је утврђено да је извршила дискриминацију – повреду начела једнаких права и обавеза особе са инвалидитетом, и против суда за који није утврђено да је дискриминисао особе са инвалидитетом. Након спроведених поступака, препоручено је овим државним органима да свим особама са инвалидитетом које не могу да пишу и због тога користе факсимил, омогуће несметано коришћење факсимила уместо својеручног потписа.

- Подносилац притужбе је навео да је дискриминисан на основу инвалидитета приликом пријављивања на евиденцију Националне службе за запошљавање, јер му прво није омогућено да пријављивању и разговору присуствује тумач за знаковни језик, а након тога је био изложен увредљивом понашању. У поступку је утврђено да су службена лица запослена у филијали Националне службе за запошљавање у Б. понижавајуће поступала према подносиоцу притужбе, приликом његовог пријављивања на евиденцију Националне службе за запошљавање, као и да је овакво поступање узроковано чињеницом да је у питању особа са инвалидитетом којој је потребан тумач за знаковни језик. Уз мишљење је издата и препорука да Национална служба за запошљавање упути писано извињење М. Г. због узнемиравања и понижавајућег поступања службених лица, а такође и да предузме све неопходне мере како би обезбедила да свим особама са инвалидитетом, приликом коришћења услуга Националне службе за запошљавање, буде омогућен поступак који уважава индивидуалне специфичности и спречава сваки облик посредне и непосредне дискриминације.

Повереник за заштиту равноправности је у протеклој години поднео је једну тужбу због дискриминације на основу инвалидитета. Тужба је поднета 2. октобра 2012. године против предузетника М.А, власника радње „П. ц.“ с обзиром да је овај угоститељски објекат одбио да пружи услугу групи младих особа са инвалидитетом. Први основни суд у Београду је 22. јануара 2013. године донео пресуду због пропуштања којом је у целости усвојен тужбени захтев Повереника за заштиту равноправности.

Због дискриминације на основу инвалидитета дата је и **преорука мера за остваривање равноправности**, Јавном предузећу „Дирекција за изградњу града Ниша“, којом је препоручено да све новоизграђене и реконструисане јавне површине у граду буду приступачне особама са инвалидитетом, у складу са прописаним стандардима приступачности. Ова препорука још увек није у потпуности спроведена.

С обзиром на специфичан и неповољан положај особа са инвалидитетом у нашем друштву, које трпе посредну и непосредну дискриминацију у готово свим областима живота, али и због највећег броја притужби за дискриминацију на основу инвалидитета, Повереница за заштиту равноправности припрема **први Посебан извештај** који је посвећен положају особа са инвалидитетом.

3.5 Дискриминација на основу сексуалне оријентације

Дискриминација на основу сексуалне оријентације још увек је веома распрострањена у Србији, како у јавном тако и у приватном простору. Догађај који је обележио и ову годину свакако је неодржана Парада поноса у октобру 2012. године. И ове године су, пред Параду поноса, постали уочљивији проблеми са којима се суочавају припадници ЛГБТ заједнице у Србији, али је уједно видљивији негативни друштвени став према ЛГБТ особама, хомофобији, нетолеранцији, дискриминацији и насиљу којем су свакодневно изложени. Специфичност положаја ЛГБТ популације огледа се и у чињеници да су они једина група чије се право на јавно окупљање оспорава и око којег се последњих година води дебата у јавности, упркос постојању уставне гаранције слободе окупљања. У оквиру Недеље поноса, одржан је читав низ манифестација са циљем да се укаже на проблеме ЛГБТ популације.

У **упозорењу** од 14. септембра 2012, изражена је велика забринутост због чињенице да су три недеље уочи најављене Параде поноса и манифестација које су најављене тим поводом, све бројније претње, говор мржње и насиље над ЛГБТ популацијом. Истакнуто је да се отвореним претњама и насиљем ствара атмосфера страха и подстиче нетрпељивост, мржња и непријатељство према ЛГБТ особама, што је и својеврсни покушај да се створи алиби за неодржавање овогодишње Параде поноса. Изражена је безрезервна подршка свим ЛГБТ особама и истакнуто да држава и њени органи власти морају показати моћ и спремност да заштите Уставом гарантована основна људска права, укључујући и право на мирно окупљање и слободу говора.

Ове године је поднето 8 притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације, а само у једном случају је утврђена дискриминација. Два постука су још увек у току, док је 6 окончано у 2012. години. Овако мали број притужби због дискриминације на основу сексуалне оријентације

указује на чињеницу да се овај вид дискриминације још увек не пријављује у довољној мери.

Организација Л је поднела притужбу против др М. Б. професора Ф. з. к. м. „М. у.“ у Б у којој се наводи да је проф. др М. Б. на предавању студентима изјавио да је „хомосексуалност болест и да би требало да буде тако заведена као што је чир на желуцу, а да се хомосексуалност лечи променом пола.“ Након спроведеног поступка повереница за заштиту равноправности дала је мишљење да је проф. др М. Б. говорио о хомосексуалности помињући у том контексту „болест“ „лечење“ и „промену пола“ и доводећи у питање ваљаност одлуке којом је она уклоњена са листе болести, чиме је допринео стварању понижавајућег и увредљивог окружења у односу на ЛГБТ особе. Уз мишљење је издата и препорука да проф. др М. Б. убудуће води рачуна да оно што студентима говори о хомосексуалности буде сасвим јасно и недвосмислено, без икакве могућности да се смисао његових речи погрешно разуме, имајући при томе у виду да одређене нетачне изјаве могу допринети стварању и одржавању стереотипа, предрасуда и нетолеранције према ЛГБТ особама, повредити њихово достојанство и у односу на њих створити понижавајуће и увредљиво окружење.

3.6 Дискриминација на основу брачног и породичног статуса

У току 2012. године примљене су укупно 22 притужбе због дискриминације на основу брачног и породичног статуса.

- Подносиатељка притужбе је кренула у куповину са супругом и бебом, када их је на улазу у продајни објекат „М“ д.о.о. у К. зауставио радник који им је саопштио да не могу да уђу са колицима за бебу. Навела је да је питала радника на улазу да ли они имају своја колица за бебе и добила одговор да немају. Након тога су она и њен супруг напустили овај продајни објекат, јер су онемогућени да обаве куповину, а да притом њихово дете буде безбедно. Утврђено је да је Општим условима продаје за куповину и приступ купаца „М“ д.о.о. из Б. прописао забрану уласка у продајне објекте са колицима за децу, а притом није омогућио други начин да купци који дођу са децом уђу у продајни објекат, чиме је ова категорија купаца дискриминисана у погледу могућности коришћења услуга на основу породичног статуса, па је у складу са тим издата препорука да обезбеде несметан и безбедан приступ продајним објектима особама које дођу са децом.

Због дискриминације на основу брачног и породичног статуса, Повереник за заштиту равноправности поднео је **тужбу против града Јагодине**, због Одлуке финансијској помоћи брачним паровима бр. 011-92/10-10-1, коју је Скупштина града Јагодине донела 23. децембра 2010. године. Одлука садржи услове којима је право на добијање финансијске помоћи неоправдано ускраћено појединим категоријама грађана и грађанки, и то: онима који су склопили ванбрачну заједницу, онима који нису рођени у Јагодини, онима који пре закључења брака имају децу из ванбрачних заједница, као и онима који су пре закључења брака били у ванбрачној заједници. Првостепени суд је пресудом од 17. јануара 2012. године одбио као неоснован тужбени захтев Повереника за заштиту равноправности којим је тражио да се наложи туженом да из Одлуке о финансијској помоћи брачним паровима елиминира услове којима је право на добијање финансијске помоћи неоправдано ускраћено појединим категоријама грађана и грађанки и то: онима који су склопили ванбрачну заједницу, онима који нису рођени у Јагодини, онима који пре закључења брака имају децу из ванбрачних заједница, као и онима који су пре закључења брака били у ванбрачној заједници. По жалби Повереника за заштиту равноправности Апелациони суд у Крагујевцу је решењем од 6. новембра 2012. године укинуо пресуду Основног суда у Јагодини и вратио на поновно одлучивање. Како је Скупштина града Јагодина, на седници од 18. јуна 2012. године донела Одлуку о престанку важења одлуке о финансијској помоћи брачним паровима, Повереник за заштиту равноправности је повукао тужбу у овој правној ствари и поступак је окончан.

Поводом ове одлуке, Повереник за заштиту равноправности поднео је и **предлог за оцену уставности и законитости**, али како је Скупштина града Јагодине донела Одлуку о престанку важења Одлуке о финансијској помоћи брачним паровима, Повереник за заштиту равноправности повукао је предлог за оцену уставности и законитости у јулу 2012. године.

3.7 Дискриминација на основу имовног стања

У вези са дискриминацијом на основу имовног стања примљене су 22 притужбе. По 4 притужбе односе на: поступке пред органима јавне власти, радне односе и поступак запошљавања и образовање и стручно оспособљавање. Имовно стање је наведено као основ у овим притужбама, углавном уз навођење још неког основа дискриминације. Подносиоци притужби наводе да су им одређена права ускраћена управо због лошијег имовног стања, али у току поступака по притужбама није било доказа којима би се оваква тврђења поткрепила.

3.8 Дискриминација на основу старосног доба

Примљена је 31 притужба због дискриминације на основу старосног доба. Највећи број се односио на област рада и запошљавања, а много мањи број на област здравствене и социјалне заштите.

- Подносилац притужбе је навео да су у Правилнику о врсти лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања набројани одређени лекови за која су утврђена ограничења у прописивању у односу на године живота осигураног лица. Наиме, особе оболеле од метастаског карцинома простате, а које су старије од 75 година живота, као и жене оболеле од карцинома дојке, за потребе медикаментне кастрације, које су старије од 40 година, не могу наведене лекове добити на терет обавезног здравственог осигурања, већ их морају прибавити сопственим средствима. Поступак по овој притужби још увек је у току.

Донета је једна препорука мера за остваривање равноправности којом је Општој болници у Шапцу препоручено да измени Правилник о процедури заснивања радног односа, и то у делу у којем су прописани критеријуми и бодовање који се односе на старосно доба кандидата и кандидаткиња.

3.9 Дискриминација на основу чланства у политичким, синдикалним и другим организацијама

У току 2012. године примљено је 26 притужби због дискриминације на основу чланства у политичким, синдикалним или другим организацијама, од којих се 18 односило на радне односе и запошљавање.

- Подносилац притужбе је навео да је био у синдикалном одбору, али да је послодавац отпустио седам чланова синдикалног одбора, тако што је активирао бланко споразумне раскиде уговора о раду. Суд је утврдио да је отказ био незаконит, а да је узрокован чињеницом да је подносилац притужбе био синдикални представник. Након окончаног судског поступка и повратка на посао, подносиоцу притужбе послодавац не омогућава да ради, већ континуирано добија потврде о упућивању кући. У поступку пред Повереником за заштиту равноравности утврђено је да је поедносиоцу притужбе ускраћена могућност да ради на свом радном месту у дужем временском периоду и да извршава радне обавезе за које прима плату, те је на тај начин стављен у неједнак положај у односу на све остале запослене којису у могућности да на основу оствареног рада добију новчану накнаду. Издао је препоруку послодавцу да омогући под-

носиоцу притужбе да обавља посао на свом радном месту под једнаким условима као и остали запослени.

- Подносиатељка притужбе је навела да је град Ш. дискриминише јер није у могућности да оствари право на субвенционисање рачуна за комуналне услуге за особе са инвалидитетом које је прописано градском одлуком, и то зато што није чланица одређеног удружења особа са инвалидитетом. Наиме, према закључцима града само чланови одређених удружења особа са инвалидитетом могу да остваре ово право. Утврђена је дискриминација особа са инвалидитетом на основу чланства у удружењу, а граду је препоручено да предузме одговарајуће мере како би се омогућило да све особе са инвалидитетом под једнаким условима остварују право на субвенционисање рачуна комуналних услуга, без обзира на чињеницу да ли су чланови неког удружења особа са инвалидитетом.

3.10 Дискриминација на основу верских и политичких убеђења

Због дискриминације на основу верског или политичког убеђења у различитим областима друштвеног живота, поднете су 32 притужбе. Интересантно је да је 13 притужби поднела једна организација цивилног друштва и да су се све односиле на дискриминацију атеиста. Поводом две притужбе донето је мишљење да није извршен акт дискриминације, док је у осталим притужбама које је поднела ова организација било очигледно да нема повреде права у смислу Закона о забрани дискриминације, јер су подносиоци указивали на повреду принципа секуларности.

- Притужба против Здравственог центра К. због изградње православне цркве на болничком земљишту. Подносиоци притужбе сматрају да је тиме извршена дискриминација свих грађана К. који нису православни хришћани а који су запослени у Здравственом центру или се у њему лече. У притужби је наведено да се на тај начин Здравствени центар „дефинише као православни и успоставља ту једну религију као обавезну и тиме директно вређа све запослене и пацијенте“ и привилегује православне грађане.

- Притужба против Скупштина града К. због изградње православног крста на улазу у К. Подносиоци притужбе сматрају да је тиме извршена дискриминација свих грађана К. који нису православни верници, као и да се тиме град К. дефинише као православни град и успоставља једну религију као државну или обавезну.

- Притужба против одборника Скупштине града Н.С. због званичне посете једном црквеном великодостојнику. Подносиоци притужбе сматрају да су одборници тиме извршили дискриминацију свих људи који нису православни верници.

3.11 Дискриминација на основу других личних својстава

У 2012. години није било притужби на основу генетских особности, док је због дискриминације на основу осуђиваности, предака, рођења, расе, језика, изгледа, боје коже и држављанства поднето све укупно 17 притужби.

- Комисија за избор полазника стручног оспособљавања у Центру за основну полицијску обуку Министарства унутрашњих послова Републике Србије, одбацила је пријаву М.С. из З. на конкурс за упис полазника VII и VIII класе у Центар за основну полицијску обуку јер, како је наведено, није доказао да нема двојно држављанство. Пријава М.С. је одбачена због наведеног неиспуњавања услова у погледу држављанства, али одлука није базирана на некој утврђеној чињеници или доказу, већ је донета на бази претпоставке да М.С. има двојно држављанство, јер је тек 1998. године уписан у матичну књигу југословенских држављана. Оваквим поступањем Комисија је извршила акт дискриминације на основу претпостављеног личног својства М.С. - двојног држављанство.

У 31 притужби је као основ наведено неко лично својство које није изричито наведено у Закону о забрани дискриминације (пензионер, државни службеник, расељено лице, тражиоци азила и слично).

- У поступку по притужби Ј.М. утврђено је да је закључцима градоначелника града Б. на основу којих се квартално исплаћује новчана помоћ од по 4.000,00 динара пензионерима који имају пребивалиште на територији града Б. и примања по основу пензије мања од 13.000,00 динара месечно, признато право на новчану помоћ само оним пензионерима који су радни стаж у целини остварили у Републици Србији, чиме су дискриминисани пензионери који су део радног стажа сразмерно стекли у другим државама, а налазе се у истој ситуацији, тј. имају пребивалиште на територији града Б. и укупна примања по основу пензије која су мања од 13.000,00 динара месечно.

3.12 Област друштвених односа на које се притужбе односе

Притужбе које су примљене у току 2012. године односиле су се на: сферу радних односа и запошљавања (35,1%), поступке пред органима јавне власти (18,1%), области које нису изричито наведене у *Закону о забрани дискриминације* (9,2%), образовање и стручно оспособљавање (8,2%), пружање јавних услуга и коришћење објеката и површина (7,1%), приватни односи (5,8%), јавно информисање и медији (4,5%) и остале области друштвених односа (појединачни проценат притужби мањи од 3%).

Графикон: Област дискриминације

3.12.1 Рад и запошљавање

Као и у 2011. години, и ове године је примљено највише притужби због дискриминације у сфери радних односа и приликом запошљавања. У овој области притужбе су подношене на основу скоро свих личних својстава која су наведена у *Закону о забрани дискриминације*. **Укупно је примљено 163 притужбе** (35,1%), од тога су 80 поднели мушкарци, а 73 жене, две притужбе су поднете електронски, без навођења пола и 8 притужби су поднела правна лица/организације.

Анализа притужби показује да у области рада и запошљавања постоје многи проблеми са којима се грађани и грађанке суочавају, а да су најчешће дискриминисане жене, посебно труднице и породиље, као и особе са инвалидитетом и старије особе.

- Подносиатеља притужбе сматра да је послодавац дискриминише по основу пола, брачног и породичног статуса с обзиром да је након повратка на рад са одсуства ради неге детета премештена на ниже радно место. Од послодавца је затражено да достави списак свих радница које су у последње три године користиле породилско одсуство, са информацијом на којим радним местима су запослене биле у тренутку одласка на породилско одсуство и одсуства са рада ради неге детета, а на која радна места су се вратиле после коришћења одсуства, као и на ком месту се налазе шест месеци након повратка на посао. Увидом у достављену документацију утврђено је да је у последње три године 89 радница користило ово одсуство, од чега се 31 радница још увек налазила на породилском одсуству. Узевши у обзир само положај запослених радница које су се вратиле на радна места након породилског одсуства, констатовано је да је од укупног броја од 58 радница 14 радница премештено на нижа радна места по повратку са породилског одсуства, што чини 24,14%. Овом броју се може додати и број од 18 запослених радница које су пре одласка на породилско одсуство радиле на најнижим радним местима (благајнице, спремачица и кафе куварица), те по повратку са одсуства нису ни могле бити премештене на ниже радно место. На основу ове притужбе и достављених података, покренута је стратешка парница.

Већина притужби из сфере радних односа била је неоснована са аспекта Закона о забрани дискриминације. Ова чињеница указује да су грађани и грађанке посебно осетљиви на ситуације и догађаје који су повезани са остваривањем права из радног односа, као и да су у овој области спремнији да траже заштиту својих права. С друге стране, и у овој области се показало да недостаје знања о самом појму дискриминације, односно, да многи подносиоци притужби сваки неједнак третман сматрају дискриминацијом. У великом броју поступака у којима није било повреде права у смислу Закона о забрани дискриминације, подносиоци притужбе су обавештени о могућностима које имају на основу прописа којим су регулисани радни односи, спречавање злостављања на раду, или су упућени на друге надлежне органе.

- Подносиатеља притужбе је поднела притужбу против Е.Т. школе у П. и директора због дискриминације на основу инвалидитета у поступку запошљавања. Навела је да је конкурисала за посао, да је имала одговарајуће квалификације, али да је директор одабрао другог кандидата по овом курсу. Подносиатеља притужбе сматра да као особа са инвалидитетом има приоритет приликом запошљавања, односно, да директор школе има обавезу на основу *Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом* да запосли њу јер је особа са инвалидитетом.

Због дискриминације приликом запошљавања, односно, приликом оглашавања слободних радних места, донета је **препоруча мера за остваривање равноправности која је упућена на адресе 12 интернет- портала** који објављују огласе за посао. Препоручено им је да не објављују огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење, и то оне који се односе на пол, старосно доба, изглед кандидата/киње или неко друго лично својство. Изузетак су ситуације када се оглас за запослење односи на посао чија је природа таква или се посао обавља у таквим условима да лично својство представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана. Такође, препоручено је и предузимање свих потребних мера како би се спречила свака могућност објављивања огласа за посао који, супротно закону, садрже дискриминаторне услове за запослење.

Повереник за заштиту равноправности је 9. августа 2012. године упутио **препоручу Националној служби за запошљавање** да не објављују огласе за посао који садрже дискриминаторне услове за запослење, и то оне који се односе на пол, старосно доба, изглед кандидата/киње или неко друго лично својство. Изузетак су ситуације када се оглас за запослење односи на посао чија је природа таква или се посао обавља у таквим условима да лично својство представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, сагласно члану 16. став 3. *Закона о забрани дискриминације* и члану 22. *Закона о раду*. Такође, препоручено је и предузимање свих потребних мера како би се спречила свака могућност објављивања огласа за посао који, супротно *Закону*, садрже дискриминаторне услове за запослење.

3.12.2 Поступање органа јавне власти

Због дискриминације у поступању пред органима јавне власти поднето је 18,1% притужби. Притужбе су најчешће подношене против јединица локалне самоуправе и градова, министарстава и здравствених установа.

- Удружење особа са инвалидитетом поднело је притужбу против две првостепене и другостепене лекарске комисије које утврђују телесну и душевну способност особа са инвалидитетом да управљају моторним возилом. У притужби је наведено да су се две особе са инвалидитетом обратиле лекарским комисијама надлежним по местима својих пребивалишта, ради добијања уверења о телесној и душевној способности за управљањем моторним возилом. Обе особе су, свака од своје надлежне првостепене комисије, добиле уверења да нису способне за управљање адаптираним моторним возилом. Након тога су се обе особе обратиле првостепеној лекарској комисији у другом граду, различитом од места њиховог пребивалишта, где су добиле уверење да су способне да управљају адаптираним моторним возилом. С обзиром да су од различитих првостепених комисија добили два супротна лекарска уверења, другостепена лекарске комисије донела је коначан налаз и мишљење у оба случаја, и то тако што је обе особе прогласила за трајно неспособне за управљање моторним возилом. У спроведеном поступку утврђено је да различито поступање лекарских комисија представља дискриминацију особа са инвалидитетом и упућена је препорука лекарским комисијама да уједначе праксу када је у питању издавање лекарских уверења којима се утврђује телесна и душевна способност особе са инвалидитетом да управља моторним возилом, као и да приликом издавања тих уверења имају у виду достигнућа модерних асистивних технологија.

- Скупштина општине Сврљиг донела је Одлуку о финансирању брачних парова број 400-136/2011-01 од 15. септембра 2011. године, којом је прописано право брачних парова на једнократну финансијску помоћ која се исплаћује супружницима на равне делове после закључења брака, и то у износу од 100.000 динара, а за супружнике који живе на селу у износу од 150.000 динара. Овом одлуком Скупштина општине Сврљиг повредила је начело једнаких права и обавеза, чиме је извршила дискриминацију појединих категорија грађана и грађанки општине Сврљиг на основу њихових личних својстава – места пребивалишта и брачног статуса. Општини Сврљиг је препоручено да уклони услове којима је повређено начело једнакости ускраћивањем права на финансијску помоћ.

Народној скупштини Републике Србије упућене су две препоруке мера за остваривање равноправности: 1) препоручено је да предузме све потребне мере у складу са својим овлашћењима, како би било обезбеђено да у саставу свих делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама буде најмање 30% лица мање заступљеног пола, сагласно члану 38. став 2. Закона о равноправности полова и 2) да предузме све потребне мере како би обезбедила да у саставу свих парламентарних одбора буду равномерно заступљена лица мање заступљеног пола, у складу са уставном гаранцијом равноправности мушкараца и жена и дужности државних органа да развијају политику једнаких могућности.

3.12.3 Пружање услуга, коришћење објеката и површина

У протеклој години 33 притужбе су поднете у области пружања услуга или коришћења објеката и површина. Притужбе које су се односиле на коришћење јавних објеката и површина скоро искључиво су поднете због дискриминације на основу инвалидитета, док се по питању пружања услуга, као основи дискриминације, наводе и друга лична својства.

- О.л.п. из Н. у име и уз сагласност неколико удружења особа са инвалидитетом, поднео је притужбе против града Н. и ЈП Д. због неуклањања, односно, неприлагођавања ивичњака у четири улице у Н. Утврђено је да је прилагођавање ивичњака у надлежности Д.з.и. Н., те је спроведен јединствени поступак и донето је мишљење да је извршен акт дискриминације. Упућена је препорука Д.з.и. Н. да обезбеди приступачност ових улица, како би се свим особама са инвалидитетом које за кретање користе колица омогућило несметано кретање и коришћење јавних површина.

- Подносиоци притужбе су се жалили на одлуку Градског већа града С. којом се прописује бесплатан превоз за грађане старије од 65 година који живе на територији града С. и наводе да је применом ове одлуке ЈП „С.т.“, као предузеће надлежно за спровођење одлуке, ускратило право на бесплатан превоз грађанима старијим од 65 година који живе у приградским насељима, тако што је одредило да се бесплатан превоз односи само на грађане који имају пребивалиште у градским насељима. Утврђено је да није извршена дискриминације грађана С. на основу места пребивалишта, зато што је одлуком прописано да сва лица која испуњавају услове прописане одлуком, имају право на коришћење бесплатног градског превоза, без обзира на чињеницу да ли живе у градском или приградском насељу.

3.12.4 Јавно информисање и медији

Због дискриминације у области јавног информисања и медија примљена је 21 притужба. Притужбе су се углавном односиле на текстове објављене у штампаним медијима, а неколико притужби је поднето због објава на интернет сајтовима и друштвеним мрежама.

- У ауторском тексту „Само су лопови ревносни“, који је објављен у дневном листу „П.“, изражене су идеје и ставови који су узнемирујући, понижавајући и представљају повреду достојанства припадника и припадника ромске националне мањине. Тиме је створено непријатељско, понижавајуће и увредљиво окружење. Дневном листу „П.“ је препоручено да упути јавно извињење припадницима и припадницама ромске националне мањине, због садржаја текста „Само су лопови ревносни“.

- Дневном листу „Б.“ препоручено је да више не објављује прилоге којима се омаловажавају жене и подржавају предрасуде и друштвени обрасци засновани на стереотипним улогама полова, те да својим прилозима доприноси измени образаца, обичаја и праксе који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију у односу на жене.

3.12.5 Образовање и стручно усавршавање

Током 2012. године поднето је 38 притужби због дискриминације у области образовања и стручног оспособљавања. Притужбе указују на велики број проблема у области образовања, поготово када су у питању деца из маргинализованих група (ромска деца, деца са сметњама у развоју). Неколико притужби се односило на дискриминацију ромске деце у школи, као и на сегрегацију ромске деце у основним школама и једној предшколској установи. Веома је забрињавајуће да постоји сегрегација ромске деце у образовању, и то потпуно отворена у неким установама, као што је Основна школа „Александар Стојановић Лесо“ и ПУ „Младост“ из Новог Пазара – Дежева, село Блажево-Вожегрнци, у којима су ромска деца из расељених породица одвојена у посебна одељења која се налазе у посебној згради, док је у неким другим школама у питању системски проблем.

- У притужби је наведено да преко 90% ученика ОШ „В. К.“ из Н. чине деца ромске националности, а свега двоје - троје деце у једној генерацији припадају неромском становништву. Иако није утврђена дискриминација ромске деце, препоручено је Управи за образовање културу и спорт града Н. да у сарадњи са ОШ „В. К.“, Министарством просвете, науке и технолошког развоја, као и са представницима цивилног друштва, приступи припреми свеобухватног плана мера чијом ће се реализацијом превазићи проблем сегрегације, тј. превеликог броја ромске деце у односу на осталу децу у ОШ „В. К.“ у Н, у складу са Стратегијом за унапређивање положаја Рома у Републици Србији. Спровођењем таквог плана мера, дугорочно би се променила ситуација у ОШ „В. К.“, а град Н. би био позитиван пример који би могли да следе и други градови и општине.

4. Сарадња и промоција равноправности

Током 2012. године, Повереница за заштиту равноправности и запослени у служби Повереника учествовали су на многим домаћим и међународним конференцијама и округлим столовима, на јавним расправама и слушањима, стручним скуповима и семинарама које су организовали органи јавне власти и организације цивилног друштва. Одржана су и бројна предавања и презентације о институцији Повереника широм Србије. Комплетан преглед скупова, јавних догађаја, округлих столова и конференцијама на којима су учествовали представници Повереника за заштиту равноправности дат је у интегралном Редовном годишњем извештају Повереника за 2012. годину.

Повереник за заштиту равноправности је и у 2012. години имао добру сарадњу са другим независним државним органима, а посебно са Заштитником грађана. Средином 2012. године, формиране су две заједничке радне групе Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности, и то:

1) *Радна група за анализу прописа од значаја за положај особа са инвалидитетом у правном промету и у поступцима пред органима јавне власти* - формирана са задатком да идентификује и анализира законске прописе који су од значаја за учешће особа са инвалидитетом у правном промету, као и за остваривање и заштиту права особа са инвалидитетом у судским поступцима и поступцима пред другим органима јавне власти. Радну групу чине представници организација цивилног друштва које се баве заштитом права особа са инвалидитетом, а циљ заједничког рада јесте формулисање конкретних предлога за измену и допуну прописа у овој области;

2) *Радна група за анализу прописа од значаја за правни положај трансполних особа* - формирана са задатком да идентификује и анализира домаће, регионалне и међународне правне прописе и стандарде у овој области. Ову радну групу чине стручњаци с дугогодишњим искуством, а циљ њиховог рада је формулисање препорука и конкретних предлога за законодавне измене које ће допринети унапређењу положаја трансполних особа у Србији.

У сарадњи са Заштитником грађана и уз подршку Фонда Уједињених нација за помоћ деци у Србији (УНИЦЕФ), одржан је 28-30. новембра 2012. године у Ковачици, семинар за децу „Србија: 0 дискриминације!“. На семинару је учествовао Панел младих саветника Заштитника грађана и група деце која ће у наредном периоду представљати групу младих Повереника за заштиту равноправности.

И ове године настављена је сарадња да органима јавне власти. Повереница за заштиту равноправности и запослени у служби Повереника за

заштиту равноправности, учествовали су у различитим активностима које су организовали други државни органи: националне консултације, састанци стручних група и радни састанци.

Током 2012. године унапређена је сарадња Повереника за заштиту равноправности са представницима судске власти. У оквиру Прогрес пројекта „Више од закона: Промовисање и спровођење антидискриминаторног законодавства и равноправности у Србији“ одржана су два тренинга за представнике правосудних органа, намењена подизању капацитета и унапређивању знања у области заштите од дискриминације.

У сарадњи са Агенцијом Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN WOMEN), канцеларија у Србији, са којом Повереник за заштиту равноправности има потписан Меморандум о разумевању, настављена је сарадња са локалним самоуправама. У току 2011. године, одабрано је 10 општина и градова⁵⁴ у којима је започета сарадња са локалним властима, локалним механизмима за родну равноправност и канцеларијама за бесплатну правну помоћ. Циљ овакве непосредне сарадње је осигуравање боље приступачности Повереника за заштиту равноправности свим грађанима, а посебно женама, кроз већу информисаност локалних механизма за родну равноправност и канцеларија за бесплатну правну помоћ о мандату Повереника и његовој улози у спречавању родно засноване дискриминације.

Током 2012. године, додатно је ојачана сарадња са регионалним и међународним организацијама и институцијама. Поред већ успостављене сарадње са представништвима међународних организација у Србији и њиховим специјализованим телима, као и спровођења редовних активности у оквиру чланстава у Европској мрежи тела за равноправност EQUINET, институција Повереника успоставила је сарадњу и развила партнерства и са другим организацијама. Студијска путовања и радни састанци са међународним партнерима допринели су размени искустава и подизању капацитета институције.

Током 2012. институција Повереника организовала је два међународна скупа:

⁵⁴ Локалне самоуправе одабране су на основу претходно дефинисаних критеријума, као што су географска покривеност, капацитети локалних механизма за родну равноправност и канцеларија за бесплатну правну помоћ, посвећеност општина заштити људских права и родне равноправности, досадашње активности, ниво видљивости и претходна сарадња са Повереником.

1. „Округли сто о терету доказивања у дискриминационим поступцима“, регионални скуп одржан 11. маја 2012. године, на којем су учествовали представници независних тела која се баве заштитом од дискриминације из Хрватске, Босне и Херцеговине, Републике Српске, Црне Горе и Србије. На скупу је разговарано и о будућој сарадњи тела за равноправност у региону.
2. Међународна конференција „Медији и равноправност“, одржана 19. октобра 2012. године, на којој су учествовали новинари из домаћих медија, а предавачи и водитељи радионица били су угледни домаћи и страни стручњаци.

4.1 Унапређење капацитета организација цивилног друштва за ситуационо тестирање дискриминације

Законом о забрани дискриминације, у складу са међународним анти-дискриминационим стандардима, утврђена су посебна правила о прерасподели терета доказивања, а регулисана је и могућност добровољног испитивања дискриминације, тзв. ситуационог тестирања.

Ситуационо тестирање представља експерименталну, намерно креирану ситуацију, како би се проверило да ли у одређеној друштвеној ситуацији има или нема дискриминације. Користи се у ситуацијама када се сумња да постоји дискриминација, али када она није, на први поглед, препознатљива.

Имајући у виду чињеницу да су организације цивилног друштва значајни актери у борби против дискриминације и да су стратешки партнери Повереника за заштиту равноправности, у августу 2012. године расписан је конкурс за доделу финансијских средстава организацијама цивилног друштва за спровођење ситуационог тестирања дискриминације. Циљ акције био је јачање капацитета самих организација, као и успостављање почетног механизма ситуационог тестирања дискриминације на територији Републике Србије.

На конкурс се пријавило 66 организација цивилног друштва, а приликом одабира организација водило се рачуна о равномерној регионалној заступљености, као и о равномерној заступљености осетљивих група са којима организације раде (пол, родни идентитет, сексуална оријентација, инвалидитет и здравствено стање, године старости, национална припадност и етничко порекло и друга стварна или претпостављена лична својства). Одабране су 23 организације, а по два представника из сваке организације су похађала обуку за ситуационо тестирање дискриминације. Уз

подршку TACSO програма⁵⁵, одржане су три обуке, у Крагујевцу, Нишу и Београду, на којима је учествовало 43 представника из 22 организације цивилног друштва. Са укупно 22 организације склопљени су уговори, односно, додељена су им новчана средства у износу од 130.000 динара. Организације су у обавези да обаве најмање три ситуациона тестирања у року од шест месеци, као и да о сваком тестирању доставе извештај. Уколико у току тестирања утврде да је дошло до акта дискриминације, организације су у обавези да поднесу притужбу Поверенику за заштиту равноправности.

⁵⁵ Техничка подршка организацијама цивилног друштва, http://www.tacso.org/Default.aspx?langTag=sr-SP-Latn&template_id=69&pageIndex=1

5. Медијско праћење рада Повереника и извештавање о дискриминацији

Интересовање медија за рад Повереника у 2012. години порастао је у односу на претходне године. Статистички гледано, током 2012. године, Повереник за заштиту равноправности и сама Повереница, укупно су се у медијима појавили 439 пута. У штампаним медијима објављено је 309 новинских чланака (изјава, извештаја, саопштења, коментара), а у електронским 130 прилога, изјава, саопштења и тематских ТВ пакета у којима се помиње или је цитирана повереница за заштиту равноправности или неко од запослених у Стручној служби Повереника за заштиту равноправности.

Када је у питању извештавање о дискриминацији, највише текстова и прилога објављено је о ЛГБТ особама, затим Ромима, па особама са инвалидитетом.

Анализа извештавања штампаних медија о наведеним мањинским групама показала је да се највећи број текстова и даље објављује поводом инцидената у којима су припадници тих група били жртве. Некоректна терминологија је присутна у великој мери, као и елементи сензационалистичког извештавања, без стварне намере да се укаже на одређени проблем или да се обради тема. Најкоректније извештавање може се приписати новинама *Данас* и *Дневник*, које највише извештавају о (не)поштовању људских права и, користећи адекватну терминологију, указују на проблеме са којима се сусрећу припадници мањинских дискриминисаних група. Медији су се у великој мери бавили и питањем родне равноправности и положаја жена, припадницима националних мањина, и посебно сфером радних односа у којој је присутан највећи број случајева дискриминације по свим основама. Знатан је и број текстова који указују на узроке неповољног положаја жена и начине решавања проблема.

6. Пројекти

Повереник за заштиту равноправности, у току 2012. године, реализовао је бројне активности у оквиру пројеката, које реализује самостално или у партнерству са организацијама цивилног друштва.

Пројекат „Више од закона: Промовисање и имплементација анти-дискриминационог законодавства и равноправности у Србији”, Прогрес програм Европске уније.

Пројекат је имплементиран у периоду од 15. децембра 2011. године до 15. децембра 2012. године. У оквиру прве компоненте пројекта, чији је циљ био подизање капацитета правосуђа у примени антидискриминационих закона, објављена је публикација *“Судска грађанскоправна заштита од дискриминације”*, намењен превасходно судијама, али и свима онима којима су потребна знања из ове области. Одржане су и радионице на тему грађанскоправне заштите од дискриминације за представнике правосуђа.

Друга компонента пројекта посвећена је раду са представницима медија на подизању свести о феномену дискриминације и улози медија у сузбијању дискриминације. Спроведено је опсежно истраживање, које је објављено под називом *„Медији и дискриминација у Србији“*. Одржано је неколико радионица и организована су два студијска путовања за представнике медија у Париз и Рим. У оквиру ове компоненте објављен је приручник *„Медији у Србији, од дискриминације до равноправности“*, а одржана је и међународна конференција *„Медији и равноправност“*.

Трећа компонента пројекта била је посвећена анализи радног законодавства, са аспекта антидискриминационих прописа. Објављен је приручник под називом *„Приручник за борбу против дискриминације на раду“*, у којем су анализирани међународни стандарди, национално законодавство и судска пракса у овој области.

Пројекат „Жива библиотека“, сарадња са Канцеларијом Савета Европе у Београду

Циљ пројекта је смањивање утицаја негативних стереотипа и предрасуда као кључних узрочника дискриминације у друштву⁵⁶. Одржано је шест *Живих библиотека* (Смедерево, Панчево, Крагујевац и три у Београду), у њиховој организацији до сада је учествовало преко 120 волонтера, а укупан број читалаца је око 2 000. Поред тога, одржана су и три национал-

⁵⁶ „Жива библиотека“ представља иновативну методологију која има за циљ промовисање људских права, равноправности, борбу против расизма и ксенофобије. Методологија „Живе библиотеке“ је специфична. Књиге су живи људи, пажљиво одабрани из друштвених група према којима често владају предрасуде и негативни стереотипи. Због своје позиције у друштву и припадности одређеној друштвеној групи, ове особе су стигматизоване или трпе дискриминацију.

на тренинга за организаторе *Живих библиотека* (Рума, Јагодина и Шабац), а обуку је прошло 64 особа, углавном из организација цивилног друштва.

„Да равноправност постане реалност”, Краљевина Норвешка

Поверенику за заштиту равноправности одобрен је крајем 2012. године пројекат *Да равноправност постане реалност*. Активности на пројекту усмерене су на положај националних мањина и унапређењу положаја ЛГБТ популације у Србији. Реализација пројекта започеће 2013. године.

„Једнаке шансе за боље могућности – јачање Рома у борби против дискриминације”, Краљевина Холандија.

Пројекат се реализује од маја 2012. до децембра 2013. године у партнерству са организацијама Праксис и Регионални центар за мањине. Главни циљеви су подизање свести ромске популације о улози и надлежностима Повереника за заштиту равноправности, институционалним механизмима за борбу против дискриминације, као и едукација о препознавању аката дискриминације и начина подношења притужбе Поверенику. Пројекат ће бити реализован у 10 градова и општина Србије у ромским насељима.

Споразум о сарадњи са Фондом Уједињених нација за децу у Србији (УНИЦЕФ) на превенцији свих облика дискриминације деце.

У септембру 2012. године Фонд Уједињених нација за децу у Србији и Повереник за заштиту равноправности потписали су споразум о вишегодишњој сарадњи на превенцији свих облика дискриминације деце. Циљ ове сарадње је јачање поштовања и заштите људских права свих грађана, а посебно деце и младих.

У оквиру прве фазе (септембар 2012. - јун 2013. године) спроведене су следеће активности:

- Обука за запослене у канцеларији Повереника за заштиту равноправности, са циљем да се унапреди аналитички рад, начин извештавања и развој стратешких докумената и друге активности које треба да приближе рад ове канцеларије деци и омладини.

- Објављена је бојанка *Сви смо једнаки и можемо заједно*, намењена деци предшколског узраста.

- Објављена је брошура *Немој да толеришеш дискриминацију, тражи заштиту и реагуј*, намењена деци узраста од 12 до 16 година.

- Основана је и Група младих, која ће у наредном периоду сарађивати са Повереницом за заштиту равноправности. Организован је тродневни

тренинг на коме су полазници научили шта је дискриминација, сазнали које су надлежности Повереника за заштиту равноправности, са којим се проблемима сусрећу деца са сметњама у развоју, о праву на образовање за све и сл. Тренингу су присуствовали и млади из Панела младих саветника Заштитника грађана.

„Подршка институцији Повереника за заштиту равноправности за ефикасно спровођење антидискриминационог законодавства“, сарадња са Програмом Уједињених нација за развој (УНДП)

Циљ овог пројекта је унапређивање капацитета институције Повереника за заштиту равноправности Републике Србије за потпуно остваривање саветодавне улоге и обезбеђивање усклађеног законодавног оквира за борбу против дискриминације. Пројекат тежи изградњи капацитета кроз трансфер знања и кроз анализу компаративне судске праксе и пружа подршку развоју Институције у примени алтернативног решавања спорова методом медијације. Пројектом је планирано успостављање базе података о случајевима дискриминације, подизање капацитета запослених за обраду предмета и вођење стратешких парница, као и успостављање базе спољних експерата, односно сарадника.

Програм Уједињених нација за развој је подржао спровођење истраживања јавног мњења о дискриминацији у Србији које је за потребе Повереника за заштиту равноправности спровео Центар за слободне изборе и демократију (ЦеСИД) у новембру 2012. године.

„Имплементација антидискриминационих политика у Србији“, Канцеларија за људска и мањинска права - ИПА 2011

Током 2010. године, у процесу програмирања ИПА за 2011. годину, тадашње Министарство за људска и мањинска права, поднело је предлог пројекта који је укључивао и Повереника за заштиту равноправности, као корисника пројекта. Овај пројекат сада води Канцеларија за људска и мањинска права.

Са активностима на овом ИПА пројекту започето је средином 2012. године, одабиром конзорцијума који ће пројекат спроводити.

7. Издавачка делатност

У циљу унапређивања и промоције равноправности, заштите од дискриминације, као и бољег информисања грађана о раду институције, Повереник за заштиту равноправности објавио је неколико публикација током 2012. године.

- *Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2011. годину*, Београд, 2012, 108 стр. (на српском и енглеском језику);
- *Collection of Selected Opinions and Recommendations of the Commissioner for Protection of Equality*, Београд, 2012, 97 стр. (на енглеском језику);
- *Истраживање: Медији и дискриминација у Србији*, Београд, 2012, 74 стр;
- *Медији у Србији: од дискриминације до равноправности – приручник за новинаре и новинарке*, Београд, 2012, 125 стр;
- *Приручник за борбу против дискриминације на раду*, Београд, 2012, 151 стр;
- *Судска грађанскоправна заштита од дискриминације*, Београд, 2012, 320 стр;
- *За Србију без дискриминације*, Београд, 2012, 8 стр;
- *Немој да толеришеш дискриминацију! Тражи заштиту и реагуј!*, Београд, 2012, 24 стр;
- *Сви смо једнаки и можемо заједно!*, Београд, 2012, 24 стр;
- *Практикум за заштиту од дискриминације*, Београд, 2012, 94 стр. (на српском, енглеском, албанском, мађарском и ромском језику);
- *Шта је дискриминација и како се од ње заштитити? Једноставна верзија практикума за заштиту од дискриминације*, Београд, 2012, 30 стр.

Све публикације доступне су у електронској форми на Интернет презентацији Повереника за заштиту равноправности <http://www.ravnopravnost.gov.rs/lat/publikacije.php>.

8. Извршавање обавеза по Закону о слободном приступу информацијама од јавног значаја

Повереник за заштиту равноправности обезбеђује слободан приступ општим актима из своје надлежности, приступ информацијама од јавног значаја, а и другим информацијама које омогућавају грађанима да буду упознати са радом Повереника. Повереник то чини и када извештава Народну скупштину путем редовног годишњег извештаја, када поступа у складу са захтевима за слободан приступ информацијама од јавног значаја, објављивањем Информатора о раду, објављивањем информација на интернет презентацији, одржавањем конференција за штампу и на друге одговарајуће начине.

Информатор о раду Повереника за заштиту равноправности први пут је објављен 29. децембра 2010. године и од тада се његов садржај редовно ажурира и унапређује. Информатор је доступан на интернет презентацији Повереника за заштиту равноправности на адреси www.ravnopravnost.gov.rs.

У току 2012. године, Поверенику за заштиту равноправности поднето је седам захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја, на које је одговорено у законском року. У односу на 2011. годину када је било укупно пет захтева, у 2012. години бележи се благи пораст у броју поднетих захтева. По два захтева су поднели грађани и организације односно удружења, док су три поднели медији.

9. Препоруке за сузбијање дискриминације и унапређење равноправности

У извештају за 2011. годину, на основу података прикупљених у поступку по притужбама и увида у кључне проблеме у остваривању и заштити равноправности, дата је 21 препорука чије би спровођење допринело ефикаснијем и делотворнијем спречавању и сузбијању дискриминације.

За протеклих годину дана највећи број ових препорука није спроведен, док је у потпуности спроведена само препорука која се односи на допуну *Кривичног законика* којим се обезбеђује адекватно кажњавање злочина из мржње, тј. дела чије је извршење мотивисано мржњом заснованом: на раси, боји коже, етничкој или националној припадности, вероисповести, политичком или другом убеђењу, језику, полу, сексуалној оријентацији, родном идентитету, старости, здравственом стању, инвалидитету, образовању, друштвеном положају, социјалном пореклу, имовном стању или неком другом личном својству. За мали број препорука предузете су извесне активности.

Узимајући у обзир раније препоруке, од којих је највећи број и даље актуелан, на основу увида стечених током протекле године, дајемо следеће препоруке:

1. Окончати рад на Националној стратегији за борбу против дискриминације и приступити њеној имплементацији.

2. Реализовати мере утврђене националним и локалним стратешким докуменатима и акционим плановима да би се отклониле препреке и околности које ометају постизање пуне равноправности депривираних, рањивих и маргинализованих друштвених група: Рома, особа са инвалидитетом, старијих особа, избеглих и интерно расељених особа, сиромашних и других социјално угрожених особа (укључујући и децу и жене која припадају овим групама), како би се створили услови да ефективно уживају сва гарантована права, без било ког вида директне или индиректне дискриминације. Треба благовремено почети израду нових стратегија и акционих планова зато што истиче временски период за који су донети.

3. Предузети мере како би се у наставне програме и наставне материјале уведу теме које развијају културу мира, толеранције, разумевања и уважавања различитости, родне равноправности и недискриминације. Из наставних материјала уклонити садржаје који подржавају стереотипе и предрасуде и одговарајућом едукацијом наставнике оспособити да код ђака развијају дух толеранције и недискриминаторне ставове. Без одлагања донети и обезбедити примену Правилника о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика и трећег лица у установи образовања и васпитања; припремити и реализова-

ти план десегрегације ромске деце у школама и предшколским установама.

4. Наставити рад на интегрисању родне перспективе у све одлуке и политике на националном, покрајинском и локалном нивоу и на примени мера за побољшање положаја жена, посебно жена из маргинализованих друштвених група.

5. Усагласити прописе о јавном информисању са антидискриминационим прописима; Повећати делотворност рада регулаторних тела на сузбијању говора мржње, насиља, нетолеранције и дискриминаторних ставова који се шире путем медија; Обезбедити да јавни радиодифузни сервис и предузећа промовишу равноправност, толеранцију и недискриминацију, те да својим деловањем активно доприносе подизању свести јавности и изменама друштвених и културних образаца и обичаја који се заснивају на стереотипима и предрасудама према мањинским и маргинализованим друштвеним групама.

6. Планирати и реализовати мере које ће обезбедити да састав државних органа, органа локалне самоуправе и других органа јавне власти, у највећој могућој мери, одговара националном саставу становништва на њиховом подручју, што подразумева повећање броја запослених припадника националних мањина у овим органима, укључујући и њихово школовање и оспособљавање за обављање послова у органима јавне власти.

7. Обезбедити да носиоци јавног радиодифузног сервиса производе и емитују програме који својим садржајима омогућавају изражавање културног идентитета националних мањина и етничких група, укључујући и стварање услова да програме прате и на свом матерњем језику и писму.

8. Унапредити капацитете националних савета националних мањина у циљу ефикасног остваривања улоге које имају у области образовања, културе, обавештавања на језику националне мањине и службене употребе језика и писма.

9. Креирати и реализовати програм обуке намењен послодавцима како би могли да развију и примене механизме за увођење принципа једнаких могућности и недискриминације у област рада и запошљавања, спречавање свих облика директне и индиректне дискриминације и управљање разноврсношћу у радном окружењу; унапредити рад инспектора рада на сузбијању дискриминације на раду и у вези са радом.

10. Обезбедити ефикасно спровођење законских прописа о образовању, запошљавању и професионалној рехабилитацији особа са инвалидитетом и радити на уклањању баријера које отежавају приступ објектима, превозу, информацијама, комуникацијама и другим јавним услугама.

11. Унапредити знања и способности полицијских службеника да би ефикасније реаговали у случајевима изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости, повреде равноправности, расне дискриминације и дискриминације на другим основама и случајевима других дела мотивисаних мржњом.

12. Наставити рад на едукацији судија, јавних тужилаца и адвоката у области грађанскоправне, кривичноправне и прекршајноправне заштите од дискриминације.

13. Ускладити правне прописе којима су уређени услови и поступак регистрације нетрадиционалних верских заједница са домаћим, европским и међународним стандардима о равноправности цркава и верских заједница, како би се спречила посредна дискриминација ових верских заједница и самих верника.

14. Усвојити *Закон о бесплатној правној помоћи* како би се жртвама дискриминације обезбедио делотворан приступ правди.

15. Обезбедити адекватан пословни простор који задовољава потребе стручне службе Повереника и подржати оснивање регионалних канцеларија Повереника.

CIP - Каталогизација у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

341.231.14(497.11)''2012''(047.1)

343.85:343.412(497.11)''2012''(047.1)

СКРАЋЕНИ годишњи извештај Повереника за
заштиту равноправности за 2012. годину /
[уредница Невена Петрушић]. - Београд :

Повереник за заштиту равноправности, 2013
(Београд : Клик Тим). - 69 стр. : граф. прикази,
табеле ; 24 cm

Тираж 300. - Стр. 7: Уводна реч / Невена Петрушић. -
Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-88851-20-6

а) Људска права - Међународна заштита - Србија
- 2012 - Извештаји б) Дискриминација - Спречавање
- Србија - 2012 - Извештаји

COBISS.SR-ID 202770700

**Штеди
Рециклирај
Поново употреби**

Публикација штампана на рециклираном папиру